

Yeni Yoksulluk ve Hükümlülük: Dışlanma Halinin Çoklu Görünümleri ve Toplumsal İçermenin İmkanları Üzerine

Doç. Dr. Elife Kart

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Sosyoloji Bölümü

elifekart@hotmail.com

Öz

Yeni yoksulluk olgusu, dışlanmanın çok boyutlu ve her boyutta kendini yeniden üreten içeriği ile giderek derin bir biçim alan, kalıcı ve süreklilik gösteren bir nitelik kazanmaktadır. Yeni yoksulluk ve sosyal dışlanma, birbiriyle iç içe geçmiş bir süreçsel durumun ifadesi olarak, birbirlerini etkileyen ve tamamlayan olgulardır. Bu çalışmada yeni yoksulluk olgusu; yoksulluğun, yoksunluğun ve dışlanmanın yapısal kaynaklarını ve unsurlarını da öne çıkaran sosyal dışlanma yaklaşımıyla ilişkisel bir bağlamda tartışılmaktadır. Sosyal dışlanma yaklaşımı bağlamında, bireyi suça yönelten, suçu ve sapkın eylemi besleyen toplumsal ve sosyo-ekonomik yapısal unsurlara dikkat çekilmektedir. Yaşanan sosyo-ekonomik sürecin bir sonucu olarak gittikçe yoğunlaşan, derinleşen, yaygınlaşan ve kalıcı bir nitelik kazanan yoksulluk, yoksullar açısından; dışlanma, damgalanma ve marjinalleşme gibi sonuçlar üretmektedir. Sözü edilen sonuçları yaşantılarında deneyimleyen kesimlerden biri de hükümlülerdir. Bu nedenle bu çalışmada, yoksulluğun yeni durumu ile dışlanma, damgalanma ve marjinalleşme süreci arasındaki bağlantılar hükümlülük ekseninde ilişkilendirilerek çözümlenmektedir. Dezavantajlı olmanın çoklu, derinleşmiş ve yoğunlaşmış hali olarak hükümlülük; yoksulluk ve dışlanma olgularının beslendiği yapısal zemini, bu zeminle etkileşiminden dolayı suçla bağlantılı hale gelen bireylerin ve grupların özgül konumunu ve bu konumun, yoksulluk ve dışlanma sürecini yeniden üreten yapısal bir unsura nasıl dönüştüğünü kavramaya imkân tanımaktadır. Bununla birlikte, söz konusu hükümlülük olgusu, Türkiye’de yoksulluğun aldığı yeni niteliklerle giderek belirginleşmeye başlayan, yeni yoksullar ile potansiyel sınıf-altı arasındaki bağlantıya dikkat çekmemize de imkân vermektedir. Hükümlülük; yoksulluk, dışlanma ve damgalanma olgularının birbirleriyle olan karşılıklı ilişkisi içinde birçok unsuru barındıran, çok yönlü dışlanma ve yoksunlukları yeniden üreten bir unsur olarak belirlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni yoksulluk, sosyal dışlanma, hükümlülük, damgalanma, dezavantajlılık.

New Poverty and Conviction: On Multiple Cases of Exclusion and Possibilities of Social Inclusion

Abstract

The phenomenon of new poverty becomes persistent and continuous with social exclusion which has a multidimensional and reproducing content in all cases. New poverty

and social exclusion are interactive and mutually complementary notions as an expression of interwoven procedural situation. In this study, new poverty is discussed in a relational context with the social exclusion approach which emphasizes the structural sources and components of poverty and deprivation. The social and socio-economic structural elements that lead the individual to crime and feed crime and deviant action in the context of social exclusion are underlined. As a consequence of socio-economic process, poverty has become intensive, deepened, prevalent and permanent and brings forth exclusion, stigma, and marginalization for the poor. One of the groups who experience those outcomes is the convict. Hence, the relations between new poverty and the process of exclusion, stigmatization and marginalization are analyzed within the context of conviction. Conviction as a multiple and rigid concentrated form of disadvantageousness allows us to understand the structural ground on which multidimensional intertwined deprivations and exclusions are developed, the specific position of individuals/groups being restructured by connecting to crime due to their interaction with this ground, and how this position is transformed into an element that includes the process of poverty and exclusion. In addition to this, the aforementioned cases of conviction make it possible to draw our attention to the link between the 'new poor' beginning to be increasingly obvious with new dimensions that poverty in Turkey has taken and 'potential underclass.' Conviction appears as a factor that reproduces multi-faceted exclusion and deprivation in the mutual relationship between the phenomena of "poverty," "exclusion" and "stigmatization."

Keywords: New poverty, social exclusion, conviction, stigmatization, disadvantageousness.

GİRİŞ

Yeni yoksulluk olgusu, yoksunluk ve dışlanmanın birçok biçimiyle 'çok katmanlı' şekilde tezahür etmektedir. Söz konusu bu görünüm, neoliberal sosyo-ekonomik sistemin yarattığı dönüşüm ve buna bağlı olarak ortaya çıkan; istihdamın esnek, geçici, güvencesiz ve kurlsız çalışma rejiminden bağımsız değildir. Bu dönüşüm süreci toplumdaki bütün toplumsal kesimleri farklı biçimlerde etkilerken, özellikle vasıfsızlık ya da yetersiz vasıf gibi niteliklerinden dolayı toplumsal ve ekonomik ilişkilerde dezavantajlı konumda yer alan birey ve gruplar, süreçten daha fazla etkilenmektedir. Sözü edilen sürecin bu gruplar açısından yarattığı bazı olumsuz sonuçlar; kalıcı işsizlik veya uzun ve tekrarlanan işsizlik deneyimi, düzensiz ve yetersiz gelir düzeyi, gelirden yoksunluk gibi sorunlar ve bu sorunlara bağlı olarak ortaya çıkan etkilerdir. Ayrıca, dezavantajlı konumda yer alan gruplar, kendi içinde homojen bir bütün oluşturmamaktadır, bu nedenle ortak bazı özellikler göstermekle beraber tek bir kategori içerisinde tanımlanamamaktadır. Ancak, toplumda yer alan birçok farklı sosyo-ekonomik gruba göre, başta çoklu yoksunluklar ve çok boyutlu dışlanma olmak üzere birçok sorun yaşayan, çoklu dezavantajlara sahip bireyleri ve grupları, 'yeni yoksulluk' kategorisi noktasında ortak bir zeminde ele almak mümkündür. Fakat bu 'ortak zeminin' ortaya çıkma ve gelişim sürecinin, ele alınan grubun kendine özgü dinamiklerine göre bazı farklılıkları da içerebileceği kabul edilmelidir. Bununla birlikte konunun; yoksulluğun ve çok yönlü dışlanmaların, yapısal nedenlerini ve kaynaklarını oluşturan unsurları tartışmaya ve sorunsalı çok yönlü bir bakış açısıyla ve ilişkisel olarak değerlendirmeye imkân veren sosyal dışlanma yaklaşımı bağlamında ele alınması, konuyla ilgili genellenebilir bilgiye ulaşmaya olanak sağlamaktadır. Bir başka ifadeyle; dışlanma ve yoksulluk yaşayan birbirinden farklı gruplar bu durumu farklı süreçlerle deneyimlemektedir. Sosyal dışlanma yaklaşımı; yoksulluğun, yoksunluğun ve dışlanmanın kaynaklarını eleştirel ve bütüncül bir yaklaşımla ele almaya ve grupsal ayrışmalara neden olan, dolayısıyla da toplumsal bütünleşmenin önündeki engelleri, bireylerin ya da grupların içinde yer aldığı sosyal yapının belirgin unsurlarıyla tartışmaya olanak sağlamaktadır.

Yoksulluğun beliren bazı yeni tezahürlerini tartışmak amacıyla bu çalışmada; bireyleri ve grupları, marjinalleşmenin ve illegalleşmenin sınırına getiren (çalışmada ele alınan grubun kendine özgü dinamiklerinin yarattığı sonuçlar anlamında) içsel ve (yapısal unsurların yarattığı sonuçlar anlamında) dışsal nedenler tartışılmaktadır. Bunun için öncelikle; yeni yoksulluk ve dışlanma literatürü içerisinde, yoksulluğun ve dışlanmanın sosyo-ekonomik kaynakları ile yapısal unsurlarına değinilmektedir. İlerleyen bölümde, sosyal dışlanma yaklaşımı bağlamında, analizin odağına hükümlü bireyler alınarak, çok boyutlu sorunlar içeren yoksunluk ve dışlanmanın, sabit bir durumdan ziyade birbiriyle bağlantılı bir süreç olarak nasıl işlediği tartışılmaktadır. Hükümlülerin yaşadığı yoksulluk ve yoksunluklarını sorgulamak ve suça yönelten, 'sapma' olarak kabul edilen eylemleri ortaya çıkaran ve besleyen toplumsal ve sosyo-ekonomik faktörlerin nedenlerini anlamaya çalışmak, çok katmanlı yoksunlukların ve dışlanmaların kalıcı hale getirdiği yoksulluğun yeni türden bazı sonuçlarını çözümleyebilmeyi sağlayacaktır. Yaşamlarında kalıcı, yoğun ve katı biçimde yoksulluğu sürekli deneyimleyen hükümlüleri ele almak, yoksulluğun günümüzde bazı gruplar açısından nasıl kalıcı hale geldiğini anlamak açısından açıklayıcı olacaktır. Hükümlülük, çok yönlü yoksunlukların ve dışlanmaların en katı, sert ve benzersiz yoğunlaşması olarak değerlendirilebilir. Hükümlülerin niteliklerinin, sosyo-ekonomik

durumlarının, sosyal ilişkilerinin ve çalışma yaşamı içerisinde var olma biçimlerinin sorgulanması, suça ve yasal olmayan eylemlere dönük eğilimlere zemin oluşturan yapısal unsurlara dikkati çekmek ve çok yönlü yoksunlukların beslediği bir zeminde bireyin, suçla nasıl bağlantılı hale geldiğinin analizini yapmak için önemli bazı bilgilere ulaşmayı mümkün kıldığı öngörülmektedir. Bu çalışmada hükümlülük; yoksulluk ve dışlanma olgularının, birbirleriyle karmaşık etkileşim sürecinde birbirlerini yeniden ürettiği, farklı toplumsal ve sosyo-ekonomik unsurların tezahürü olarak ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra, yoksulluk, dışlanma ve damgalanma olgularının birbirlerini karşılıklı üreten ilişkisi içinde, dışlanmayı süreklileştiren ve yoksulluğu kronik bir boyuta taşıyan yapısal unsurların hükümlülük özelindeki etkileri çözümlenmekte ve genel bazı sonuçlara ulaşılmaya çalışılmaktadır. Son bölümde ise, dışlanmanın bütün boyutları ile kırılgan, kaygan ve belirsiz hale gelmiş bir toplumsal zeminde var olmaya çalışan yoksul ve hükümlü bireylerin, (ailesi ve yakın çevresi de dahil) toplumsal ve ekonomik ilişkilerini yeniden düzenleyebilme/düzeltebilme ihtimali irdelenmektedir. İstihdam ilişkilerine dahil olma veya olamamanın yarattığı sonuçlar ile iş piyasasından dışlanma sorunsalına vurgu yapılarak düşük eğitim, yetersiz vasıf/vasıfsızlık, düşük gelir, işsizlik, uzun ve tekrarlanan işsizlik ve gelirden yoksunluk hali ile herhangi bir nedenden ve özellikten kaynaklı damgalanmanın da eklendiği nitelikleriyle, dezavantajlı bir konumda yer alan yoksul hükümlü bireylerin, yeniden toplumsal içerme imkânları tartışılmaktadır.

Yeni Yoksulluk: Dışlanmanın Çoklu Halleri

Daha çok neoliberal politikalar ve buna bağlı olarak gelişen serbest pazar anlayışıyla şekillenen mevcut sosyo-ekonomik sistem; dünya genelinde eşitsizliğin giderek derinleşmesi, işsizliğin yaygınlaşması, yaşam ve çalışma koşullarının güvencesizlik ve kurnalsızlık zemininde giderek istikrarsızlaşması biçiminde tezahür etmektedir (Bauman, 1999; Castel, 2003; Harvey, 2005). Sosyo-ekonomik sistemin küresel finansal krizleri ve yapısal çelişkilerini aşma çabalarının, ulusal ve yerel ekonomilerin karakterini de dönüştürücü etkileri içermesiyle, artan uzun ve tekrarlanan işsizlik ile gelir dağılımındaki derinleşen eşitsizlikler giderek daha belirgin hale gelmiştir. Serbest piyasa rasyonalitesinin normlarıyla işleyen sosyo-ekonomik sistemin, istihdamı istikrarsız, belirsiz ve öngörülemez kılan pratikteki uygulamalarına bağlı olarak işgücü, sermayenin/işverenin kâr ve verimlilik ekseninde belirlenen politikaları karşısında daha savunmasız ve bağımlı bir konuma itilmiştir. Esneklik, güvencesizlik ilkelerinin hâkim olduğu bu çalışma zemininde, işgücünü kendi içerisinde hiyerarşik düzlemde mekânsal ve zamansal bağlamda parçalayan ve bireyselleştiren stratejiler, işgücü üzerinde uygulanan yeni kontrol ve denetim biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek nitelik/vasıf gerektirmeyen işlerde güvencesizliğin daha fazla arttığı (Lambert & Waxman, 2005, s. 111) günümüz sosyo-ekonomik sisteminde, ekonomik kaynaklardan, hizmetlerden ve tam istihdam olanaklarından mahrum kalan dezavantajlıların, enformel iş piyasasına içerme koşulu ancak geçici/gündelik ve güvencesiz işçi olarak varlık gösterebilmeleriyle mümkün olabilmektedir. Yetersiz ya da düşük ücretli, esnek süreli, geçici, istikrarsız, iş ve gelir güvencesi sağlamayan çalışma koşulları gıda, sağlık, eğitim ve barınma gibi temel ihtiyaçların dahi nitelikli bir şekilde karşılanmasına imkân vermemektedir (Kart, 2015a, 2015b, 2016). Parçalı bir istihdam piyasası, yapısal işsizliğin artması, güvencesiz ve düşük ücretli çalışma, en düşük ve en yüksek hane halkı geliri arasındaki uçurumun artması şeklinde beliren sorunlar, yalnızca ekonominin durgunlaştığı ya da düşüşe geçtiği ülkelerin ve kentlerin değil, aynı zamanda güçlü ekonomileriyle tanımlanan kentlerin de bir karakteri haline gelmiştir (Percy-Smith, 2000, s.

5). Güvencesizliğin yol açtığı kriz (Toksöz, 1999, s. 5) bir istihdam krizidir ve daha çok dezavantajlı grupların marjinalleşmesine ve güvencesizliğine neden olmaktadır. Bundan dolayı, iş piyasasından dışlanmak (iş kaybı/işsizlik), sadece gelirden mahrum kalmakla sınırlı olarak tanımlanamaz. Kalıcı işsizlik olgusu, dışlanmanın toplumsal ilişkilerin her boyutuna taşınmasıyla çok yönlü yoksunluklara zemin yaratan yapısal bir unsura dönüşmektedir. Korunaksız bir statüde, geçici/gündelik işçi olarak ve yetersiz, düşük ücretle iş piyasasına eklenmek, toplumsal bütünleşmeyi mümkün kılacak ya da dışlanma tehdidini ortadan kaldıracak, dışlanmayı her boyutta telafi edebilecek, yoksulluğu azaltacak imkânları içermemektedir. Bu sorunların giderek derinleşmesi, neoliberal politikalar aracılığıyla sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal güvenlik gibi alanlarda, kamu harcamalarının giderek sınırlanması/kısıtlanması ile iş piyasasının dışında kalan kesimlerin yaşam koşullarını görece olarak iyileştirme şeklindeki uygulamaların azaltılmasıyla bağlantılıdır. Sosyo-ekonomik sistemin bu yönlü dönüşümü; ekonomik, kültürel sermaye birikim olanaklarından yoksun, düşük eğitim, vasıfsızlık/yetersiz vasıf, işsizlik durumları ile herhangi bir nedenden dolayı damgalanmaya maruz kalmış dezavantajlı kesimlerin, sermayenin kâr ve verimlilik politikaları karşısında daha savunmasız bir konuma itilmelerine neden olmaktadır. Damgalamanın eklenildiği bu dezavantajlı konumun, çok boyutlu dışlanmayla belirginleşerek yeni yoksulluğun önemli bir unsurunu oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Sosyal dışlanmanın boyutlarından birisi olan ekonomik boyut, uzun süreli işsizlik, geçici ve standart dışı işlerin artması, işsiz haneler, gelir yoksulluğu ile bağlantılıdır. Sosyal boyut, geleneksel yapılarının çözülmesi, evsizlik, hoşnutsuz veya umutsuz gençlik, suç gibi unsurlara tekabül etmektedir. Politik boyut, güçsüzlük, politik haklardan mahrumiyet, düşük siyasal ve toplumsal katılım ve sosyal istikrarsızlık ya da düzensizlik bağlamıyla belirmektedir. Sosyal dışlanmanın bölgesel/mahalle boyutu çevresel yıkım, konut stokunun azalması, yerel hizmetlerin geri çekilmesi ve destek ağlarının çöküşünü içermektedir. Mekânsal boyut, kırılğan grupların yoğunlaşması ve marjinalleşmesiyle ilgilidir. Sosyal dışlanmanın diğer boyutlarını ise, zihinsel ve fiziksel sağlığın kötüleşmesi, özgüven ve özsaygının kaybı, eğitime dair başarısızlıklar ve düşük nitelikler/vasıflar bağlamında bireysel boyut ile yaşlı, engelli, etnik azınlıklar gibi belli bazı gruplarda yoğunlaşan dışlanmalar oluşturmaktadır (Percy-Smith, 2000, s. 9). Dışlanmanın bu çok yönlü tezahürleri, karşılıklı ilişki içinde birbirini besleyerek yeniden üretmektedir (Atkinson, 2000; Bhalla & Lapeyre, 1997; Byrne, 2005; Percy-Smith, 2000; Silver, 2007; Yılmaz, 2008). Bu açıdan sosyal dışlanma yaklaşımı, dezavantajların çoğunlukla ekonomik ve sosyal bileşenlerini içeren, toplumsal bütünleşmenin birçok boyutunun ortadan kalktığı, sosyal tecrit ya da yalıtılmanın yapısal unsurlarını vurgulamaktadır (Silver, 2007, s. 2). Bu içeriği ile sosyal dışlanma yaklaşımı, “yoksulluk ve dezavantajlılık tartışmalarına yeni bir ivme kazandırmaktadır” (Room, 1999, s. 166). Yoksulluktan sosyal dışlanmaya doğru gerçekleşen bu kuramsal dönüşüm, mevcut sorunların, azalan toplumsal katılım, artan insan hakları ihlalleri, enformel ağların genişlemesi, aile bağlarının zayıflaması, iş piyasasına erişememe ya da sınırlı erişim ile bağlantısının açık bir şekilde vurgulanmasıyla daha fazla belirginleşmektedir ve sorunların sadece maddi refahın eksikliğine indirgenerek çözümlenemeyeceği düşüncesi daha açık hale gelmektedir (Bhalla & Lapeyre, 2004, s. 96-97). Sabit bir durumdan ziyade çoğunlukla bir sürece vurgu yapan sosyal dışlanma yaklaşımı (Percy-Smith, 2000, s. 6; Tosi, 1996, s. 87-88), yoksulluk olgusu çalışmalarında analizin odağını bireyden toplumsal sisteme kaydırarak, sadece dışlanana değil, dışlayıcı

SEFAD, 2021; (46): 259-288

mekanizmalara da daha geniş bir açıdan bakmanın imkânlarını yaratır (Percy-Smith, 2000, s. 6). Bu yaklaşım; politikaların, programların, kurumların ve aktörlerin etkilerinin de dahil edildiği, bireylerin ve grupların marjinalleşmesine yol açan unsurlara ve süreçlere dikkatin yöneltmesine katkıda bulunmaktadır. Sosyal dışlanma yaklaşımının, yoksulluğun nedenlerini ve kaynaklarını açıklamada getirdiği diğer bir önemli katkı; yoksulluk ve dışlanmanın sorumluluğunu bireye yükleyen, bireysel niteliklere ve kültürel unsurlara vurgu yapan yaklaşımlara eleştirel bir perspektiften bakarak, yoksulluktan ve yoksunluklardan sorumlu kurum, mekanizma ve eşitsiz sosyal ilişkilere yönelmenin gereğini önemle vurgulamasıdır (Reutter vd., 2006, s. 2). Sosyal dışlanma yaklaşımının bu içeriği dikkatin, formel/yasal istihdamla hiçbir bağı olmayan nüfusun bir bölümüne, potansiyel sınıf-altına (Buck, 1996, s. 280-281) yönelmesine neden olmaktadır. Potansiyel sınıf-altı, sosyal bütünleşme rejimlerinin dönüşen eğilimlerini, aile dahil, istihdama yönelik artan istikrarsızlığın çeşitli bileşenlerini ve sosyal yardımların azalan etkisiyle tüm kentlerde nüfusun büyük çoğunluğunun hayat koşullarından kronik bir dışlanmaya yol açan ötekileştirmenin ağır biçimlerini ortaya çıkarmamızı sağlamaktadır (Mingione, 1996b, s. 380). Bu konuda vurgulanması gereken bir diğer önemli katkı, Loic Wacquant ve William Julius Wilson'un, sınıf-altı kavramına getirdikleri yapısal vurgudur. Bu yaklaşım, analizin odağını, bireylerin içinde yer aldığı sosyal yapının belirgin özelliklerinin nasıl ortaya çıktığına, geliştiğine, yoksullukla ve aşağılanma duygularıyla mücadele etme konusunda hangi yöntemlerin geliştirildiğine doğru kaydırmaktadır (Wacquant & Wilson, 1989, s. 9). Başka bir açıdan sınıf-altını ekonomik, toplumsal ve mekânsal bağlamda çok boyutlu ve daha geniş sosyo-ekonomik içerikli sorunlarla bağlantılı hale getiren bu bakış açısı (Bhalla ve Lapeyre, 2004, s. 105), yoksulluk olgusunun nedenlerini ve kaynaklarını açıklamada, yapısal unsurların önemini öne çıkaran sosyal dışlanma yaklaşımı ile de bu bağlamda örtüşmektedir. Bu türden bir yaklaşım, bireysel nitelikler, davranışlar ve kültürel engellere odaklanmak yerine, uzun süreli işsizliği ve kalıcı yoksulluğu deneyimemiş, eğitimden ve yetenekten yoksun, suç eylemlerine bir biçimde dahil olmuş ve sosyal yardıma bağımlı (işsiz insanlar, etnik azınlıklar ve düşük gelirli aileler gibi) bireylere/gruplara ve iç içe geçmiş bu sorunların yapısal unsurlarına yoğunlaşmaya (Wilson, 1987, s. 139-140) olanak tanımaktadır.

Günümüzde yoksulluk sorunsalını konu alan çok sayıda çalışma, olgunun bölgesel ve mekânsal bağlamda yoğunlaştığını, toplumsal dışlanmanın süreklilik arz ettiğini ve bunun daha çok metropollerde görünür hale geldiğini ortaya koymaktadır. Büyük bir çoğunluğu işsiz, işinden ayrılmış ya da iş gücünün hiç parçası olamamış yetişkin bireyleri ve yoksul mahalleleri yeni kentsel yoksullukla ilişkilendiren Wilson'a göre (1999, s. 480), formel istihdam ilişkilerine dahil olamayan toplumun büyük bir kesimi, ücretsiz ev işinden enformel ya da yasadışı ekonomilere kadar değişkenlik gösteren enformel iş türlerinde varlık göstermektedir (Wilson, 1999, s. 481). Uzun süreli işsizlik, çok boyutlu yoksunlukların aynı hanede ve mahallede toplanması, bireylerin ilişkilendiği sosyal ağların/bağların zayıflaması ve çözülmesi, sokakta yaşayan yoksul insanların çoğalması, bu zorlukları ve yalıtılmışlığı kontrol edecek ya da onaracak kamu yardımı ve geleneksel sosyal yardımların yetersizliği şeklinde beliren sorunlar, değişen ölçülerde tüm gelişmiş toplumlarda gözlemlenebilmektedir (Wacquant, 1996, s. 234). Bu sorunları anlamak, ancak birden çok unsurun birbiri ile iç içe geçen ve kesişen ilişkisini çözümlenmeye imkân tanıyan bir yaklaşımla mümkün olabilmektedir. Enzo Mingione'nin belirttiği üzere tek yönlü, indirgemeci bir yaklaşım, sosyal marjinalleşmeye ilişkin belirgin eğilimlerin ve sosyal dışlanmaya yol açan dinamik unsurların ve koşullar zincirinin görmezden gelinmesine

neden olur (1996a, s. 11). Bu anlamda sosyal dışlanma yaklaşımının, yoksulluğun dönüşen nitelikleri ile yoksulluğun ve dışlanmanın yeniden üretilmesine kaynaklık eden fiili durumlar arasındaki bağlantıları çok yönlü açıklamamızı sağladığını söylemek mümkündür.

Çok yönlü, derinleşmiş ve kalıcı bir görünüm arz eden yeni yoksulluk olgusu, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan unsurlardan ve mekanizmalardan giderek uzaklaşan, toplumsal içermeden daha fazla dışlanmayı ve damgalamayı görünür kılan nitelikleriyle dikkat çekmektedir (Buğra & Keyder, 2003; Kart, 2015a; Kaygalak, 2001; Yılmaz, 2008). “Toplumun büyük bir kesimi açısından yeni kent içi marjinalleştirme ve dışlama süreçlerini gündeme getiren bu yoksulluk biçimini” (Kaygalak, 2001, s. 127) belirgin kılan temel eğilimler; enformel ilişki ağlarının dayanışmacı ve korumacı ilişkileri içeren niteliğinin çözülmesi, özellikle barınma ve istihdam alanlarında enformelliğin yaygınlığı ile toplumsal içermeyi sağlayan unsurların bu işlevi gerçekleştirebilecek olanaklardan giderek uzaklaşması ve işgücünün en dezavantajlı konumunda yer alan bireylerin ve grupların sınıfsal yapının dışında kalması şeklinde belirginleşmektedir. Yeni yoksulluk olgusunun ortaya çıkan bu görünümüleri, yapılan bazı alan çalışmalarının sonuçlarından da gözlenebilmektedir (Erder,1995, 2013; Kart, 2015a; Kaygalak, 2001; Yılmaz, 2008). Yeni yoksulluk olgusu, “toplumsal bütünleşme ihtimalini büyük çapta ortadan kaldıran koşulların bir ürünü” (Buğra & Keyder, 2003, s. 23) olarak değerlendirilmektedir. Çeşitli ilişki ağlarıyla formel sektörde iş olanağına erişebilen yoksulların (Kaygalak, 2001, s. 137), formel istihdama içirme olanaklarının giderek kısıtlı hale geldiği ve diğer taraftan enformel iş piyasasının olanaklarının da herkesi kapsayacak yeterlikte olmadığı günümüzde (Buğra & Keyder, 2003, s. 23; Kaygalak, 2001, s. 132-133), iş piyasasına enformel iş gücü olarak eklenebilmenin koşullarının dahi giderek azaldığı ve farklı türden güçlükleri içerdiği bir durum söz konusudur (Kart, 2015a, 2016). Kronik işsizlikle ve çok katmanlı dışlanmayla karşı karşıya kalan ve içinde bulunduğu yoksullukla başa çıkabilmek için de hiçbir umut taşımayan yeni yoksullara (Işık & Pınarcıoğlu, 2001, s. 73), mevcut sosyo-ekonomik sistemde duyulan gereksinimin giderek azaldığı açıktır (Castel, 2003, s. 59; Işık & Pınarcıoğlu, 2001, s. 70-71). İhtiyaç fazlası olarak görülen bu işgücüsüyle ne yapılacağını bilinmemesi, söz konusu nüfusların, çoğunlukla “işe yaramaz sınıf-altı” (Tosi, 1996, s. 87-88) ya da “sınıf dışı” (Bauman, 1999, s. 97-98) şeklinde tanımlanarak sınıfsal yapının dışında bir konuma yerleştirilmelerine neden olmaktadır. Bu açıdan, yeni yoksulluk olarak tanımlanan olgu, özellikle ekonomik ilişkiler bakımından sosyo-ekonomik sistemle bütünleşmesi giderek güçleşen, “kenarda kalan” bir tabakaya işaret etmektedir (Buğra & Keyder, 2003, s. 21).

Kuşkusuz yoksulluğun bu yeni durumu, neoliberalizmin, sosyo-ekonomik sistemi ve istihdam yapısını sermaye lehine dönüştüren bağlamı belirlemektedir (Buğra & Keyder, 2003; Kart, 2015a; Kaygalak, 2001; Yılmaz, 2008). Geçmişten farklı bu yeni türdeki yoksulluğun, çok sayıda çalışmada derinleşen sosyo-ekonomik eşitsizlikler, istihdama ve ekonomik kaynaklara sınırlı erişim veya erişememe, sosyal ve politik katılımda düşüş ile yurttaşlık bilinci de dahil yitirilen aidiyet bağları, aynı hanede ve mekânlarda (mahalle ve bölge) yoğunlaşan çoklu yoksunluk ve çok boyutlu dışlanma süreciyle bağlantılı açıklandığı görülmektedir (Bhalla & Lapeyre, 2004; Castel, 2000; Harvey, 2005; Mingione, 1996a; Silver, 2007; Wacquant, 2011; Wilson, 1987). Vurgunun, büyük ölçüde dışlanmanın sosyo-ekonomik yapısal unsurlarına ve dolaylı etkilerine yapılması, ekonomik mal ve hizmetlere, kaynaklara ve gelire erişim anlamında istihdamın, aynı zamanda toplumsal içermenin en belirleyici

unsurlarından biri olduğunu gösterir (Sapancalı, 2005, s. 74-76). Sosyal boyutta meşruiyeti sağlayan, medeni haklar şeklinde siyasi boyutları da kapsayan ve bireyler ile devlet arasındaki ilişkiyi belirleyen yurttaşlığın, sosyo-ekonomik haklara ve kaynaklara erişimini mümkün kılan istihdam (Bhalla & Lapeyre, 2004, s. 19), içerdiği bu olanaklarla iktisadi anlamın ötesinde, çalışanın toplumsal ve ekonomik yurttaşlığa kabulünü vurgular (Gorz, 2001, s. 92). Bu bağlamıyla istihdamın, bünyesinde bulundurduğu olanaklarla, bireylerin ve grupların toplumsal ve ekonomik ilişkilere katılımı teşvik edici, dezavantajlı grupların itilmişlik, dışlanmışlık ve incinmişlik duygularını iyileştirici, ekonomik ve sosyal anlamda kırılabilirliği azaltıcı etkileriyle birlikte daha derin anlamlara karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Düzensiz, geçici işlerde düşük ücretlerle ve sosyal güvencelerden yoksun bir şekilde enformel iş olanaklarına dahi sınırlı erişimi olan dezavantajlı bireylerin ve grupların, çalışmasına rağmen temel ihtiyaçlarını nitelikli bir biçimde karşılayacak görece yeterli gelire erişememe durumu, kentlerde yoksulluk çeken insanların artışına, içinde çok fazla çocuğun da olduğu yeni bir yoksul topluluğun oluşmasına ve yoksulluğun mekânsal ve bölgesel yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Mingione, 1996a, s. 29). Yoksulluğun derinleşmesi ve yoğunlaşması; dışlanmanın, toplumsal sistemin ilişkisel bütün katmanlarında hatta, yaşamın kendisinde yoğunlaştığını göstermektedir. Yoksulluğun ve dışlanmanın kalıcı nitelikler alması, toplumsal tabakalaşmanın en dezavantajlı konumunda yer alan bireyleri ve grupları, mevcut hukuki, yasal olan yapının sınırlarının dışına itebilmekte ya da onları marjinalleşmeyle ve illegaliteyle ilişkili hale getirebilmektedir. Yapısal unsurlar ile failin yapıyla kurduğu etkileşimin ve ilişkinin bir sonucu olarak beliren bu konum (hükümlü olmak gibi), kuşkusuz itibarsızlaştırıcı etki yaratan niteliklerle tanımlanmakta ve bu döngüsel bağlamda damgalanma kaçınılmaz hale gelmektedir. Damga/damgalanma toplumsal ilişkilerin farklı bağlamlarında gerçekleşen etkileşimlerin akışı içinde "bir ilişki türü" olarak belirir ve toplumsal etkileşimin farklı bağlamları içinde her zaman itibarsızlaştırıcı etki yaratan niteliklere ya da sıfatlara işaret eder (Goffman, 2014, s. 32). Bu içeriğiyle damganın, dezavantajlı bireyler açısından, mevcut koşulları daha kaygan, kırılabilir ve riskli kılarak, dışlanma süreçlerini yeniden ürettiğini ön görmek mümkündür. Toplumsal kimliğin, daha çok damga üzerinden konumlandırılması ve tanımlanır hale gelmesi, dışlanma süreçlerinin en katı ve inatçı biçimlerini vurgular. Damganın niteliği, failerin toplumsal etkileşim süreçleri içindeki konumlanışları, pratikleri ve bunların toplumsal karşılıklarının dışlanmayı çok yönlü besleyen ilişkiselliği, yoksulluğun kalıcı, derin ve umutsuz bir nitelik almasının koşullarını üretmektedir. Çok boyutlu yoksunluklara eklenen damga/damgalanma, yeni yoksulluğun dışlayan, ayrıştıran, ötekileştiren ve marjinalleştiren içeriğini açığa çıkaran ve yeniden üreten bir toplumsal dışlanma unsuru olarak belirmektedir.

Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı

Yoksulluğun, çoğunlukla dışlanma ve damgalanma olguları ile beliren bazı yeni niteliklerini çözümlemeyi amaçlayan bu çalışmada, hükümlülük; yoksulluk ve dışlanmanın çoklu tezahürleri ve aynı zamanda bir sosyal dışlanma unsuru olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada hükümlülük; toplumsal ve ekonomik ilişkilerin en kaygan, belirsiz zemininde duran, yoksulluğun ağır, kalıcı ve umutsuz etkilerini yaşamının her boyutuna taşıyan ve damganın da eklenildiği mevcut sorunlarıyla yeniden dışlanma riskiyle karşı karşıya kalan ve bu nedenle toplumla bütünleşme ihtimali giderek zorlaşan bireylerin varlığına işaret etmektedir. Çoklu dezavantajların yoğunlaşmış bir biçimi olarak hükümlülük; dezavantajlı bireyler arasında mahrumiyet, mağduriyet ve dışlanma deneyimini yoğunluk

ve şiddet ekseninde farklılaştırmaktadır. Bu bize, dışlanmanın sabit bir durum olmaktan ziyade, çok yönlü ve karmaşık bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu açıdan hükümlülük, yoksulluğun ve dışlanmanın yoğunlaşmış hali olarak, yeni yoksulluk durumunun, sadece gelir gibi iktisadi tanımlara sıkıştırılan anlamlarının ötesinde, giderek çok boyutlu yoksunluklarla beliren niteliklerini açıklamaya imkân vermektedir. Diğer bir açıdan hükümlülük, yoksulluk ve dışlanma olgularının beslediği bir zeminin içerdiği farklı türden sorunlara ve toplumsal konumlanışlara dikkati yöneltmeye katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra damganın, dışlanmanın bir unsuru olarak eklenildiği çok katmanlı yoksunlukları yeniden üreten ve üretecek potansiyelini açığa çıkarmaya bir olanak yaratmaktadır.

Bu bağlamda, hükümlüler/mahkumlar (işlediği bir suçtan ötürü cezası kesinleşmiş ve hüküm giymiş bireyler) özelinde yapılan değerlendirmeler için Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde 2014-2016 yılları arasında, 2560 kişi ile gerçekleştirilmiş, yapılandırılmış çoktan seçmeli sorulardan oluşan anket çalışmasına; yaş, cinsiyet, eğitim, suç türü gibi ayrımlar yapılmadan ulaşılan hükümlü bireylerin katılımının sağlandığı, TÜBİTAK tarafından desteklenen 114K569'nolu projenin bulgularından faydalanılmıştır. Türkiye'de hükümlüler bağlamında yapılmış ve ulaşılan hükümlü sayısı bakımından kapsamlı çalışmalardan biri olarak değerlendirilebilecek söz konusu araştırmanın bulgularından yola çıkılarak bu makalede, yeni yoksulluk olgusunun, beliren kimi niteliklerini tartışmayı mümkün kılacak bazı ipuçlarına ulaşmaya çalışılmıştır. Çoklu yoksunluklar, dışlanma ve damgalanma şeklinde tezahür eden yoksulluğun yeni durumu, daha çok ilgili literatür çerçevesinde ve söz konusu araştırmanın mevcut bulgularından yararlanılarak tartışılmakta, bulgular yeni yoksulluk olgusu bağlamında yeniden yorumlamaya tabi tutularak bir değerlendirme yapılmaya çalışılmaktadır. Makalede, ilgili literatür çerçevesinde kuramsal tartışma yürütülürken, konuyla ilgili farklı ülke bağlamlarında yapılan bazı alan çalışmalarının sonuçları da değerlendirme sürecine dahil edilmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, yoksulluğun yeni görünümünü anlama ve anlamlandırma çabasını içerdiği kadar, dışlanma ve damgalanma olgularına, çoklu dezavantajlara sahip bireyler ve gruplar açısından yaklaşmayı ve aynı zamanda birtakım öngörülerde bulunarak, toplumsal içermenin imkanları üzerine tartışmayı da hedeflemektedir. Belirtilen bu hususlar, hükümlülerin nitelikleri, sosyo-ekonomik durumları, sosyal ilişkileri, suç işleme nedenleri, iş ve çalışma yaşamlarına ilişkin bulguları temel alınarak, yoksulluk ve toplumsal dışlanma olguları ve ilgili literatür ile bağlantılı bir şekilde yeniden sınıflandırılarak; 'toplumsal dışlanma ve içerme unsuru olarak ilişki ağı/ağları', 'iş piyasasından dışlanma ve iş piyasasına eklenme süreçleri' ve 'sosyal dışlanma unsuru olarak damga' şeklinde, belirlenen temalar bağlamında çözümlenmeye çalışılmaktadır.

TOPLUMSAL DIŞLANMA VE İÇERME UNSURU OLARAK İLİŞKİ AĞI/AĞLARI

Söz konusu araştırmanın bulgularından elde edilen bilgilere genel hatlarıyla bakıldığında; aşağıdan da görüleceği üzere, hükümlülerin nitelikleri ve sosyo-ekonomik durumları bakımından düşük eğitim ve gelir düzeyine sahip oldukları gözlenebilmektedir. Hükümlülerin %93,4'ünün erkek (Tablo 1); %44,9'unun bekâr olduğu (Tablo 2) ve yaş dağılımları arasında genç suçluluğunun daha fazla oranlarda belirdiği görülmektedir (Tablo 3). Öğrenim durumlarına bakıldığında; hükümlülerin genel anlamda düşük eğitim düzeyine sahip oldukları bilgisine ulaşılmaktadır (Tablo4).

Tablo 1. Cinsiyet

Yüzde	%
Erkek	93.4
Kadın	6.6

Tablo 2. Medeni durum

Yüzde	%
Evli	43.9
Boşanmış	11.2
Bekâr	44.9

Tablo 3. Yaş Dağılımı

Yüzde	%
25 yaş ve altı	30,1
26-30 yaş	19,2
31-35 yaş	14,7
36-40 yaş	13,2
41 yaş ve üzeri	22,8

Tablo 4. Öğrenim Düzeyi

Yüzde	%
Okur-yazar değil	1,5
İlkokul mezunu	29,7
Ortaokul mezunu	29,8
Lise mezunu	27,9
Lisans mezunu	10,1
Lisansüstü mezunu	1

Hükümlülerin, hüküm giymeden önceki gelir ile mevcut gelir (araştırmanın gerçekleştiği zaman dilimi içerisinde) durumları arasında bir karşılaştırma yapıldığında (Tablo 5) ise, gelir durumlarında anlamlı bir farkın bulunmadığı dikkat çekmektedir. Gelir durumlarına ilişkin bu bulgu, aşağıda daha ayrıntılı yapılan analizlerden de görüleceği üzere, hükümlülerin içinde bulunduğu yoksulluk durumuna ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır.

Tablo 5. Hüküm Giymeden Önceki Gelir ve Şimdiki Gelir Durumu

	Hüküm giymeden önceki gelir durumu (%)	Şimdiki gelir durumu (%)
0-900 TL	28,5	30,5
901-1500 TL	36,6	40
1501+	34,9	29,5

Söz konusu araştırma sonuçlarına göre, suç türleri (Tablo 6), daha önce suç işleyenlerin işledikleri suç türlerinin dağılımı (Tablo 7) ve suça yönelten nedenleri (Tablo 8) gösteren bulgular incelendiğinde; genelleyici bir ifadeyle, madde bağımlılığıyla ilgili suçların, suç türleri arasında temel bir sorun olarak ve suç tekrarını etkileyen bir unsur olarak belirdiğini söylemek mümkündür. Suç geçmişiyle bağlantılı bilgilerden, madde bağımlılığının yanı sıra; yaralama ve hırsızlık gibi diğer suçların varlığı da dikkat çekmektedir. Hükümlüleri suça yönelten nedenlere ilişkin bulgular ise, aşağıda yapılan

çözümlemelerden de anlaşılacağı üzere, yoksulluk olgusunun 'yeni' durumuna işaret eden önemli belirtiler içermektedir.

Tablo 6. Suç Türleri

	n	%
Adam öldürme	54	2.3
Adam öldürmeye teşebbüs	74	3.1
Yaralama	370	15.5
Hırsızlık	273	11.5
Yağma (Gasp)	120	5.0
Madde bağımlılığıyla ilgili suçlar	1109	46.5
Dolandırıcılık	86	3.6
Sahtecilik	133	5.6
Cinsel suçlar	67	2.8
Diğer	416	17.5

Tablo 7. Daha Önce Suç İşleyenlerin İşledikleri Suç Türleri

	n	%
Adam öldürme	32	3.6
Adam öldürmeye teşebbüs	62	6.9
Yaralama	341	6.9
Hırsızlık	210	23.4
Yağma (Gasp)	67	7.5
Madde bağımlılığıyla ilgili suçlar	288	32.1
Dolandırıcılık	25	1.0
Sahtecilik	69	7.7
Cinsel suçlar	23	2.6
Diğer	167	18.6

Tablo 8. Suça Yönelten Nedenler

	n	%
Maddi sıkıntılar	516	22.0
Şiddet, dayak, istismar	67	2.9
Namus davası	64	2.7
Madde bağımlılığı	387	16.5
Aile, arkadaş çevresi	983	41.9
Diğer	635	27.1

Hükümlülere ilişkin bu genel örüntüye bakıldığında; hükümlü bireylerin düşük eğitim, vasıfsızlık/yetersiz vasıf ve yetersiz/düşük gelire sahip oldukları görülür. Hükümlülerin nitelikleri ve sosyo-ekonomik durumları, suç tekrarı ve suça yönelme nedenleri (aile ve arkadaş çevresi, maddi sıkıntılar ve madde bağımlılığı) birbiriyle ilişkili olarak değerlendirildiğinde; bulguların, hükümlü bireylerin ve enformel ilişki ağı/ağlarını oluşturan aile ve arkadaş çevresinin, çok yönlü dışlanma süreçlerini deneyimlediklerini ve bu ilişki zemininin yoksulluk ve dışlanma süreçlerini yeniden üretecek bir potansiyele işaret ettiğine ilişkin önemli işaretler barındırdığını söylemek mümkündür. Suç nedenleri arasında

aile ve arkadaş çevresinin işaret edilmesi ve hükümlülerin genel demografik nitelikleri bakımından dikkat çeken genç suçluluğu (özellikle 25 yaş ve altı) ve gelir düzeyleri, bu durumun birer göstergesidir. Bunun yanı sıra genç suçluluğu; hükümlülerin aile ve arkadaş çevresinin, sahip oldukları ekonomik, kültürel ve sosyal imkânlar ve sağladıkları/sağlayabildikleri dayanışma örüntülerinin niteliği hakkında da önemli bilgiler içermektedir.

Hükümlülerin sosyo-ekonomik nitelikleri, aşağıda daha detaylı bir şekilde yer verilen istihdam durumlarını ve beklentilerini içeren bilgiler ile hükümlülük durumunun (damganın) etkileri ilişkisel bir şekilde değerlendirildiğinde; dışlanmanın çok boyutlu, yoksulluğun derin ve kalıcı bir niteliğe dönüştüğünü söylemek mümkün olabilmektedir. Bu sorunsallar ve hükümlülerin bağlantılı oldukları ilişki ağı/ağların niteliği ve kapsamı, yeni yoksulluk olgusunun beliren bazı emarelerinin varlığını genel hatlarıyla ortaya koymaktadır. Hükümlü bireylerin, daha çok aile ve arkadaş ilişkilerinden oluşan enformel ilişki ağı/ağları; yoksulluğun hanede yoğunlaştığına, giderek süreklileşerek kronik, “yerleşikleşmiş” (Erder, 1995, s. 118) bir hal aldığına dair önemli ipuçları taşımaktadır. Genç suçluluğu (özellikle 25 yaş ve altı), düşük eğitim, vasıfsızlık/yetersiz vasıf ve madde bağımlılığı konusunda ulaşılan bilgileri, çok yönlü yoksunlukların süreklilik arz ettiğini gösteren belirtiler olarak görmek mümkündür. Bulgular aracılığıyla ulaşılan, dâhil olunan ilişki ağı/ağlarının niteliği, kapsamı ve içerdiği olanaklara ilişkin bilgiler; hükümlülerin ailesi de dâhil, aşağıda belirtilen, içinde işlev gördüğü alana bağlı olarak, üç türünden söz edilen sermaye türlerini biriktirme olanaklarından yoksun olduklarını ortaya koymaktadır. Bourdieu'nün belirttiği gibi, bağlantı içerisinde bulunan ağın/ağların sahip olduğu sermayenin getirileri ve potansiyel kaynakları bireyler açısından önem taşır ve sosyal sermayenin hacmi, ilişki içinde olduğu bireylerin sahip oldukları ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayenin hacmine bağlıdır. Bu sermaye türleri birbirini dönüştüren ve besleyen niteliklere sahiptir (Bourdieu, 1986, s. 243-250). Hükümlülerin yaşamında, enformel ilişki ağı/ağları iş, gelir ve ekonomik, sosyal kaynaklara ve hizmetlere erişim ile duygusal destek sağlama ve yitirilen değer duygusunu onarma konusunda, ürettikleri dayanışma ilişkisi bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Ancak bu bilginin, dayanışma örüntülerinin, çok yönlü yoksunluk, dışlanma ve damgalanma olguları bağlamında yeniden biçimlenen görünüşleri ve hükümlülerin formel kurumlara erişememe ya da sınırlı yararlanma durumları ile birlikte akılda tutulmasında yarar vardır. Dikkat çekilen bu hususları söz konusu araştırmanın sonuçlarından da açık bir biçimde görmek mümkündür: Mesleğe (Tablo 9) ve öğrenim durumuna (Tablo 10) göre mevcut işini bulma yöntemlerine bakıldığında; hükümlünün enformel ilişki ağını/ağlarını oluşturan aile ve arkadaş çevresinin belirleyici işlevi dikkat çekmektedir.

Tablo 9. Mesleğe Göre Mevcut İşini Bulma Yöntemi

Meslek	Şu an çalıştığınız işi nasıl buldunuz?						Toplam
	Ailenin yardımıyla	Arkadaş çevresiyle	İŞKUR yardımıyla	İş ilanıyla	Denetimli serbestlik hizmeti aracılığıyla		
Serbest meslek	N	164	182	11	37	5	399
	%	41.1	45.6	2.8	9.3	1.3	
Kendi işinin sahibi	N	188	56	5	9	1	259
	%	72.6	21.6	1.9	3.5	0.4	
Özel sektör	N	150	262	8	64	3	487
	%	30.8	53.8	1.6	13.1	0.6	
İşçi	N	131	187	8	43	3	372
	%	35.2	50.3	2.2	11.6	0.8	
Ev kadını	N	3	0	0	1	1	5
	%	60.0	0.0	0.0	20.0	20.0	
Emekli	N	4	13	1	2	0	20
	%	20.0	65.0	5.0	10.0	0.0	
Devlet memuru	N	1	0	2	0	0	3
	%	33.3	0.0	66.7	0.0	0.0	
Öğrenci	N	9	20	3	9	0	41
	%	22.0	48.8	7.3	22.0	0.0	
İşsiz	N	20	27	5	7	12	71
	%	28.2	38.0	7.0	9.9	16.9	
Toplam	N	670	747	43	172	25	1657
	%	40.4	45.1	2.6	10.4	1.5	

Ki-kare = 348.84 p = 0.000

Tablo 10. Öğrenim Durumuna Göre Mevcut İşini Bulma Yöntemi

Öğrenim durumu	Şu an çalıştığınız işi nasıl buldunuz?						Toplam
	Ailenin yardımıyla	Arkadaş çevresiyle	İŞKUR yardımıyla	İş ilanıyla	Denetimli serbestlik hizmeti aracılığıyla		
İlkokul	N	209	230	8	31	11	489
	%	42.7	47.0	1.6	6.3	2.2	
Orta okul	N	223	225	18	44	6	516
	%	43.2	43.6	3.5	8.5	1.2	
Lise	N	170	189	9	70	3	441
	%	38.5	42.9	2.0	15.9	0.7	
Üniversite	N	42	74	5	29	2	152
	%	27.6	48.7	3.3	19.1	1.3	
Lisansüstü	N	5	7	0	0	0	12
	%	41.7	58.3	0.0	0.0	0.0	

Okur yazar değil	N	11	4	1	2	2	20
	%	55.0	20.0	5.0	10.0	10.0	
Toplam	N	660	729	41	176	24	1630
	%	40.5	44.7	2.5	10.8	1.5	

Ki-kare = 66.30 p = 0.000

Hükümlülerin dayanışma ilişkilerine ve ağlarına ilişkin bilgiyi de içeren bu bulgular, denetimli serbestlik süresince alınan herhangi bir özel ya da kurumsal desteğe (Tablo 11) hükümlülerin, %12,8'inin evet ve %87,2'sinin hayır şeklinde verdikleri yanıtlarla da örtüşmektedir. Denetimli serbestlik süresince alınan özel ya da kurumsal destekler (Tablo 12); benzer şekilde, aile, arkadaş veya akrabalarından alınan sevgi, saygı gibi duygusal desteğin ve aile ile sosyal çevreden alınan ekonomik yardım şeklinde özel maddi desteğin, hükümlülerin dahil oldukları enformel ilişki ağı/ağlarından sağlandığı dikkat çekmektedir. Denetimli serbestlik müdürlüğünden alınan rehberlik hizmeti gibi bilgisel destek ve kaymakamlık, belediye vb. kurum ve kuruluşlar aracılığıyla sağlanan ekonomik yardım şeklindeki kurumsal maddi destek ise, hükümlülerin formel/kurumsal kaynaklara sınırlı erişim imkânlarını ortaya koymaktadır.

Tablo 11. Denetimli Serbestlik Süresince Alınan Özel ya da Kurumsal Destek Oranları

Yüzde	%
Evet	12.8
Hayır	87.2

Tablo 12. Denetimli Serbestlik Süresince Alınan Özel ya da Kurumsal Destekler

	N	%
Kurumsal maddi destek (Kaymakamlık, belediye vb. kurum ve kuruluşlardan alınan ekonomik yardım)	37	13.2
Özel maddi destek (Aile ve sosyal çevreden alınan ekonomik yardım)	79	28.0
Bilgisel destek (denetimli serbestlik müdürlüğünden alınan rehberlik hizmeti)	93	33.0
Duygusal destek (Aile, arkadaş veya akrabalarından alınan sevgi, saygı desteği)	148	52.5
Diğer	25	8.9

Hükümlülerin ilişki ağının/ağlarının niteliği, kapsamı ve işlevleri, sermaye türleri açısından ele alındığında; ilişki ağının/ağlarının, yoksulluğun derinleşmesini engelleyecek ve toplumsal dışlanma tehdidini azaltacak olanaklardan yoksun niteliği görülür. Aile ilişkilerine ve enformel ilişki formlarına dayanan telafi edici yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerinin niteliği, kapsamı ve sürekliliği, hükümlülerin sosyo-ekonomik nitelikleri, suç işleme nedenleri ve işledikleri suçun türüne ait bilgilerinin bir bütünlük içerisinde değerlendirilmesiyle açıklanabilmektedir. Karşılıklı güven, sorumluluk ve dayanışma ilişkilerinde sürekliliğin sağlanması ancak, ilişkileri tutarlı ve istikrarlı kılacak toplumsal ve ekonomik koşulların varlığına bağlıdır. Dezavantajlı bireyler ile gruplar açısından dayanışma ve yardımlaşma ilişkilerinin giderek istikrarsız ve güven vermekten yoksun bir niteliğe doğru dönüştüğü bir eğilim söz konusudur. Bu eğilim, nedenleriyle birlikte aşağıda yer alan konuya ilişkin bazı farklı ülke bağlamlarıyla yapılan çalışmalardan da gözlemlenebilmektedir. Sosyo-ekonomik sistemin dönüşümüyle bağlantılı olarak

dayanışmaya, korumaya ve özveriye dayalı toplumsal bağlar çözülmekte, özellikle derin ve kalıcı nitelikler alan yoksulluğu yaşayan kesimler açısından, bu ilişkilerin niteliği, daha katı ve sert güç ilişkilerine doğru evirilmektedir (Buğra & Keyder, 2003, s. 27-28; Erder, 1995, s. 112). Mingione'nin (1996a, s. 13) de bahsettiği gibi, ekonomik yoksulluğun sert, sürekli ve durdurulamaz bir sosyal dışlanmaya dönüştüğü, istihdama ilişkin dönüşümlerin kırılmalığın yeni biçimlerini sürekli hale getirdiği koşullarda akrabalık ilişkileri ve topluluk/grup dayanışması; toplumsal ilişkilerin belirsizliği, heterojenliği ve sabit olmayışından dolayı zayıflamaktadır. Benzer şekilde, Wacquant ve Wilson (1989, s. 22-24) da, yoksulluğun mekânsal olarak yoğunlaştığı bölgelerde, yoksul bireylerin sadece çok sınırlı sosyal bağlar oluşturabildiklerine ve daha az sosyal değerler içeren bağlar kurma eğiliminde olduklarına işaret etmektedir. Bu eğilim, hükümlülük deneyimi yaşayan bireyleri ele alan söz konusu çalışmanın sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir (Demez vd., 2017). Dışlanmanın çok boyutlu halleri; toplumsal normlara ve değerlere karşı kayıtsızlıkla başlayan ve giderek suç, sapma eylemi gibi damgalama niteliği de olan daha geniş sosyal sorunlarla ilişkilenebilir kadar uzanan sonuçları da kaçınılmaz hale getirmektedir (Demez vd., 2017; Timurturkan vd., 2017). Daha önce de belirtildiği gibi damga, sosyal etkileşimin önemli bir unsurudur ve itibarsızlaştırıcı etkiler yaratan nitelikler içerir. Şüphesiz hükümlülüğün suç, sapma davranışı, suç eylemleri ve suça eğilim gibi damgalayıcı veya itibarsızlaştırıcı bir içerikle yaygın bir biçimde kullanımı, dışlanmaya söylemsel bir boyut da eklemektedir. Formel/kurumsal olanaklara erişimden yoksun ya da erişimi çok sınırlı olan hükümlülerin, enformel ilişki ağları içerisinde erişebildiği ve duygusal destek dahil, iş ve gelir konularında dayanışma ilişkileri sağlayabildikleri en temel unsur aile ve arkadaş çevresidir. Hükümlülük etiketi, dezavantajlı bireylerin ve grupların mevcut ilişki ağını da içerecek olumsuz etkileri barındırdığı gibi aynı zamanda bireyin dahil olduğu mevcut ağdan/ağından dışlanmasının koşullarını da üretmektedir. Mahkûmiyet durumunun toplumsal ilişkilere zarar verici etkisinin hükümlüler tarafından %60,5 evet ve %39,5 hayır şeklinde belirtilmiş olmasını (Tablo 13), bu durumun somut bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür. Bu husus, mahkûmiyet durumunun toplumsal ilişkilere zarar verdiğini ifade edenlerin medeni durum dağılımlarını gösteren bulgularla da (Tablo 14) bir paralellik teşkil etmektedir.

Tablo 13. Mahkûmiyet Durumunun Toplumsal İlişkilere Zarar Verici Etkisi

Yüzde	%
Evet	60.5
Hayır	39.5

Tablo 14. Mahkûmiyet Durumunun Toplumsal İlişkilere Zarar Verdiğini Söyleyenlerin Medeni Durum Dağılımı

Medeni durum	Mahkûmiyet durumu toplumsal ilişkilerinize zarar verdi mi?				Toplam	Ki-kare / p
	Hayır		Evet			
	N	%	N	%		
Evli	619	64.3	343	35.7	962	2235
Bekar	540	54.9	443	45.1	983	0.000
Boşanmış	168	66.4	85	33.6	253	
Toplam	1327	60.4	871	39.6	2198	

Hükümlüye ait yukarıda yer alan bilgilerden de anlaşılacağı üzere, hükümlülüğün neden olduğu itibarsızlaşmanın sarsıcı etkileri, hükümlünün kendisiyle beraber aile ve sosyal ilişkilerini de kapsamaktadır. Bu anlamda hükümlülük durumunun, yeni yoksulluğun dışlayıcı ve damgalayıcı içeriğini açığa çıkaran bir unsur olarak belirlediğini söylemek mümkündür. Kuşkusuz bu bize, damganın niteliği ve etkileşim süreçlerindeki toplumsal karşılıklarının, eklemlediği mevcut güç koşullarla, çok yönlü dışlanma ve marjinalleşmeyi artırarak, hükümlü bireylerin içinde buldukları yoksulluğu *sürekli, katı, ağır* ve *umutsuz* bir niteliğe dönüştürdüğünün/dönüştüreceğinin emarelerini de göstermektedir.

İŞ PİYASASINDAN DIŞLANMA VE İŞ PİYASASINA EKLEMLENME SÜREÇLERİ

Hükümlülerin iş ve çalışma yaşamı içerisindeki konumlanışlarına ilişkin bulgular, iş piyasasından dışlanma ya da iş piyasasına eklemelenememe konusunda önemli emareler içermektedir. Aşağıda yer alan genel örüntünün sunmuş olduğu sorunlar, iş gücü piyasasında talep edilen işgücü niteliği bakımından, damganın dışlayıcı özelliğini, dolayısıyla bir dışlanma unsuru olduğunu vurgulamaktadır (Tablo 16). Bu unsur, işin/işlerin kaybına neden olabildiği (Tablo 15) gibi, özellikle işe/işlere erişim ve çalışma koşulları üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Aşağıda dikkat çekileceği üzere, hükümlülerin özellikle toplumsal etkileşim ortamında hükümlü kimliğini gizlemeye (Tablo 19) çalışmaları da bu durumun somut bir göstergesidir.

Tablo 15. Mahkûmiyet Durumunun İşin Kaybedilmesi Üzerindeki Etkisi

Yüzde	%
Evet	52,8
Hayır	48,2

Tablo 16. İş Bulmada Karşılaşılan Zorluklar

	n	%
Mahkûmiyet durumundan dolayı iş alımında isteksiz davrandılar	567	58.3
Mahkûmiyet durumundan dolayı çalışma hayatından uzun süre ayrı kaldığım için zorluk yaşadım	218	22.4
Bana yardım edecek kişiler (aile, arkadaş, tanıdık vb.) bulunmadığı için iş bulmada zorluk yaşadım	187	7.3
Denetimli serbestliğin getirdiği yükümlülüklerin yoğunluğundan dolayı (eğitim programları, yoğun gözetim, imza zorunluluğu, kamu hizmeti vb.) iş bulmada zorluk yaşadım	505	19.7
İş deneyimi ve bireysel beceri yetersizliği	62	2.4

Hükümlülerin, yukarıda vurgulanan eğitim ve gelir durumları, suça yönelme nedenleri arasında beliren maddi sıkıntılar ile beklentilerine ve yaşadıkları sorunlara ilişkin bulgular, iş piyasasına eklemelenme biçimleri hakkında da genel bir fikir ortaya koymaktadır. Hükümlülerin beklentilerini gösteren bulgulardan (Tablo 17); geçici, gündelik ve güvencesiz çalışma koşulları kadar, işsizliğin de en temel sorunlardan biri olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Söz konusu araştırmanın sonuçlarında, hükümlülerin iş piyasasına erişim beklentileri, tüm yaş ve öğrenin kategorilerinde yaklaşık oranlarda belirmiştir. Burada önemli bir hususun altını çizmek faydalı olacaktır: İş istencine yapılan vurgu; aynı zamanda işsizliği ya da iş piyasasından dışlanmayı, dolayısıyla ekonomik dışlanma ve dolaylı

etkilerini ima eder. Hükümlülerin beklentilerini, çok boyutlu dışlanmanın ve yoksunlukların birer göstergesi olarak değerlendirmek pekâlâ mümkündür. Hükümlülerin yoksulluk, çok yönlü yoksunluk ve dışlanma durumları, kendilerini geliştirmek istedikleri alanlara ilişkin ortaya çıkan bulgulardan da (Tablo 18) benzer şekilde gözlenebilmektedir.

Tablo 17. Hükümlülerin Denetimli Serbestlik Hizmetlerinden Beklentileri

	N	%
İş bulma	1105	48.2
Mesleki kurs	503	21.9
Ev bulma	163	7.1
Sağlık hizmetleri	402	17.5
Psikolojik destek	1085	47.3

Tablo 18. Kendilerini Geliştirmek İstedikleri Alanlar

	N	%
İş yaşamında	1536	71.0
Sanatta	301	13.9
Aile ilişkilerimde	943	43.6
Arkadaşlık ilişkilerimde	509	23.5
Spor da	681	31.5
Diğer	177	8.2

Hükümlülerin beklentileri ve kendilerini geliştirmek istedikleri alanların iş ve çalışma yaşamını, aile ve arkadaşlık ilişkilerini, sanat ve spor faaliyetlerini içeren çok boyutlu dışlanmayı ima etmesi, içinde bulunulan yoksunluğun çok katmanlı niteliğini vurgular. Hükümlülerin çok boyutlu yoksunluklarının birer tezahürü şeklinde beliren bulguların, daha çok istihdama erişim ve bu erişimi sağlayacak imkânlar (mesleki beceri gibi) ve kişisel yetersizlikleri iyileştirmeye katkıda bulunacak hizmetlere ilişkin olduğunu belirtmekte yarar vardır. Diğer bir husus, hükümlülerin psikolojik destek ihtiyacı (profesyonel destek dahil), sağlık hizmetlerine erişim talebi ile sanat ve özellikle spor alanında gelişme ihtiyacına yönelik beklentileridir. Psikolojik destek ihtiyacını, kapanma süreci ve hükümlülük deneyimiyle bağlantılı giderek derinleşen yalnızlık, yabancılaşma hissetme, gündelik etkileşim ortamında diğer failerle etkileşime girmekte zorlanma, öz saygı ve güven duygularının yitimi gibi konularla bağlantılı düşünmekte yarar vardır. Çoklu yoksunluklar ile çok boyutlu dışlanma ve bu koşullara eklenen hükümlülük durumunun muhtemel sonuçları olarak beliren öz saygı ve güven duygularının yitimi, hükümlülerin iş bulma süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Bu sorunların, hükümlülerin iş piyasasına erişimlerinin önünde engelleyici unsurlar oluşturduğu açıktır.

Burada hatırlatılmasında yarar görülen diğer bir konu, dezavantajlı grupların iş piyasasına eklenmelerinin ancak enformel ilişki ağı/ağlarının aracılığıyla mümkün olabilmesidir. Fakat enformel sektörde düzensiz/kuralsız, belirsiz, geçici, zor ve ağır işlerde, düşük/yetersiz ücretli ve sosyal güvenceden yoksun bir şekilde iş piyasasına eklenmek, kültürel ve sosyal ilişkilerin yeniden üretimini ve temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlayacak görel olarak yeterli gelire erişebilmeyi mümkün kılan/kılacak olanaklara erişmek anlamına gelmemektedir. İş piyasası içerisinde giderek artan bu eğilimin, istihdam ilişkilerini giderek nasıl istikrarsız, belirsiz ve geçici kıldığını gerçekleştiren bazı alan çalışmaları da ortaya koymaktadır (Kart, 2015a, 2015b, 2016). Dezavantajlı olan kesimlerin,

enformel iş piyasasına dahil olabilmeleri, istihdam koşullarının aracısı ve uygulayıcısı konumunda yer alan aktörlerin enformel ilişkiler ağına, sıklıkla gündelikçi ya da geçici işçi konumunda eklenmesiyle; güvencesiz, belirsiz ve riskli çalışma koşullarını deneyimlemekle mümkün olmaktadır. Bu ağlar, sıklıkla yerel unsurların kültürel ve bölgesel benzerliklerin, etnisite, kültürel, dilsel yakınlık ve hemşerilik gibi yakınlıkların beslediği bireylerden/gruplardan oluşmaktadır. İşçinin bireysel nitelikleri, işteki performansı, mesleki deneyimi ve çalışma ekibine uyumu şeklinde işçiyi tanımlayan bilgiler, bu ağın içinde elde edilmekte ve aracı aktörlerin rasyonel faydası temelinde bu bilgiler kullanılmaktadır. Tanıdık kategorisinin içerisine akraba, hemşeri, geçmişte birlikte çalışmayı deneyimlemiş olanlar ve ilişki ağı içerisinde tavsiye edilenler dâhil edilmektedir. Çoğunlukla akraba, tanıdık ve hemşerilerden oluşan bu ağlar aracılığıyla enformel iş piyasasına erişebilen dezavantajlılar için enformel ilişki ağları yoluyla iş birliği geliştirmek, zorunlu bir stratejiye dönüşmektedir. Ancak, enformel iş piyasasıyla ve kayıt dışı emek süreciyle kurulan her ilişki dinamiği, farklı sektörlerde ve iş türlerinde yer alan aracı aktörleri stratejik öneme sahip bir konuma yerleştirmekte ve çalışma ilişkisine eklenen her yeni ilişkiler ağı ile sektörde enformel istihdam koşulları yaygınlaşmaktadır (Kart, 2016). Buradan hareketle, hükümlülerin sorunlarına ve beklentilerine ilişkin bilgilere bakıldığında; vurgunun, en temel sorun olan ekonomik dışlanmaya ve dolaylı etkilerine (eğitim, sağlık, spor ve sanata dair hizmetlere erişememe gibi) yapıldığı açıkça gözlenebilmektedir. İşsizlik, özellikle uzun süreli ve tekrarlanan işsizlik, iş piyasasına eklenmeyi mümkün kılacak yetenek, beceri ve beceri kazandıracak gerekli araçlardan yoksun kalmaya da neden olmaktadır. Hükümlüler açısından önemli bir sorunsal olarak beliren iş piyasasından dışlanmak (işsizlik, iş kaybı), aynı zamanda sosyo-ekonomik statü unsuru olarak eğitimin ve eğitim hizmetlerinin sağlayacağı ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye birikimine imkân veren ve tanıyacak olanaklarından yoksunluğu da ifade etmektedir. Bu türden bir yoksunluk, iş piyasasının nitelikli, düzenli ve süreklilik taşıyan işlerine erişim konusunda her zaman engel oluşturacaktır. Eğitimin bilgi, beceri ve yetenek kazandıran ve geliştiren olanaklarına erişememek, hükümlü bireylerin ekonomik kaynaklara, hizmetlere ve görel olarak yeterli gelire erişimine imkân verecek olanaklardan mahrum olmalarını, dolayısıyla kimliklerini/benliklerini ve toplumsal konumlanışlarını yeniden inşa edebileceği bir zemin bulmalarını neredeyse imkânsız hale getirmektedir. İşsizlik sorunsalı, bütün yaş kategorilerini etkisi altına almıştır. Ancak hükümlülere ilişkin bilgilerde, genç yaş grubunda işsizlik, düşük eğitim ve suç oranlarının yüksek oranlarda belirmesi ve suç nedeni olarak en başta aile ve arkadaş çevresinin işaret edilmesi, yoksulluğun ve dışlanmanın süreklileşerek kalıcı hale geldiğini göstermektedir. Kuşkusuz bu bulgular, suç eğilimi, sapma davranışı ile suç eylemlerinin beslenme kaynaklarını da vurgulamaktadır. Her boyutta birbiriyle bağlantılı hale gelen dışlanma, suç tekrarının nedenlerini de oluşturmaktadır. Bir boyuttaki unsurun yarattığı yoksunluğun diğer boyuttaki unsuru tetikleyerek yeniden ürettiği ve giderek halkalar halinde birbirini besleyerek genişleyen bu iç içe geçmiş çoklu yoksunluklar çemberini kırmak; iş, istihdam güvencesi ile görel olarak yeterli bir gelir düzeyine erişimin yaratacağı olanaklarla ve istihdam olanaklarının yaratacağı dolaylı etkileri ile mümkün olabilecektir. İş piyasasına ve nitelikli işlere erişimin, hükümlülerin bireysel yetkinlikleri, nitelikleri ve edindikleri deneyimleri ile benlik sunumlarını, toplumsal açıdan kabul görecektir şekilde yeniden inşa etmelerine katkısının olacağı açıktır. Gelir, ekonomik ve sosyal hizmetlere erişimin; siyasal, mekânsal ve kültürel boyutlarda yaşanan dışlanmaların sarsıcı etkilerini de hafifleteceği beklenebilir bir durumdur. Daha önemlisi, hükümlü bireylerin iş

piyasasında kendilerine önemli katkılar sunabilecek yeni ilişki ağlarına eklenme konusunda ihtimal dahilindeki fırsatları artacaktır. Bu imkân, hükümlü bireyleri suçla yönelten, suç unsurlarına dahil eden aktif ilişki içinde bulunduğu ilişki ağının dışına çıkma olanaklarının yaratılmasını sağlayacaktır. Diğer bir açıdan hükümlülerin, yurttaşlık bilinci ve toplumsal aidiyet duygusu temelinde ilişkilerini yeniden kurgulamalarına imkân tanınacaktır. Bunun suç eylemine yönelme ve suç tekrarının önüne geçmeye katkısının olacağı açıktır. Çünkü iş piyasasının etkileşim ortamı içerisinde edinebileceği bilgi, beceri ve deneyimlerin sağlayacağı avantajlardan yoksun kalmak, damganın idaresini ve olumlu/istenilen benlik sunumlarının inşasını mümkün kılacak koşulları da ortadan kaldırmaktadır.

İstihdam ilişkilerine dahil olmanın önemi ve içerdiği işlevler, konuya ilişkin bazı farklı ülke bağlamlarında yapılan alan çalışmalarında da benzer vurgularla ortaya konulmaktadır. Yapılan çalışmalarda dezavantajlı gruplar içerisinde dâhil edilen hükümlülerin, diğer dezavantajlı gruplara göre, işe girme ve işi sürdürme bağlamında, daha düşük bir potansiyele sahip oldukları gözlenmiştir. Hükümlülerin, toplumla yeniden bütünleşmesini sağlamaya dönük geliştirilecek programlarda istihdam, barınma, madde bağımlılığı, alkol tedavisi ve sosyal ağları da içeren konulara dikkat çekilmektedir. Hükümlüleri istihdam piyasasına hazırlayacak niteliklerin ve becerilerin geliştirilmesinin önemine vurgu yapılmaktadır. Kapatma/tutukluluk sürecinden önce bir iş edinen ya da iş edinme öncesi mesleki eğitime katılan hükümlülerin, kapanma sürecinden sonra, daha nitelikli iş fırsatlarına eriştikleri ve herhangi bir eğitim sürecine dahil olmayanlara göre işe erişme ihtimallerinin daha yüksek olduğu gözlenmektedir. İş öncesi eğitimlerin önemi, hükümlüler tarafından da vurgulanmaktadır (Graffam, Shinkfield & Hardcastle, 2008; Shivy vd., 2007; Visher, Debus & Yahner, 2008). Örnek çalışmalardan da görüleceği üzere, konuya ilişkin tartışmalar çoğunlukla, dışlanmanın bir yapısal unsuru olan işsizlik sorunsalına ve iş piyasasına içermenin yaratacağı olanakların, toplumsal bütünleşme açısından önemine yoğunlaşmaktadır. Hükümlülerin sosyo-ekonomik nitelikleri, sorunları ve beklentilerine ilişkin bilgiler; işsizliğin, yoksulluğun ve çok boyutlu dışlanmanın yapısal bir unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Gündelik, geçici/kısa süreli çalışma şeklinde iş piyasasına yoksul hükümlü bireyler olarak eklenmenin de dışlanma tehdidini ortadan kaldıracak düzenli işe/işlere, görece olarak yeterli gelir ya da tam istihdam olanaklarına erişmek anlamına gelmediği çok açıktır. İşsizlik ve iş piyasasına eklenmenin bu bağlamı, hükümlü bireylerin sosyal güvenlik kapsamına girmediklerini ve sosyal güvencelerden yoksun olduklarını söyleyebilmemize de imkân sağlamaktadır.

SOSYAL DIŞLANMA UNSURU OLARAK DAMGA/DAMGALANMA

Hükümlülere ilişkin elde edilen bilgilerden, ekonomik ve toplumsal boyutlarda yaşanan sorunlara eklenen hükümlülük durumunun, evlilik ve ebeveyn ilişkisi dahil, aile ve sosyal ilişkiler üzerinde bozucu etkiler yarattığı/yaratacağı öngörülebilmektedir. Hükümlüler açısından dışlanmanın, çok yönlü tezahür ettiği, hükümlülerin (denetimli serbestlik hizmetinden faydalanan zaman diliminde) karşılaştıkları güçlüklerden de anlaşılabilir (Tablo 19). Hükümlülerin dile getirdikleri bu sorunlar; hükümlülerin içinde buldukları çoklu yoksunluklar hakkında ve çok katmanlı dışlanmanın nedenleri ve olası sonuçları üzerinde önemli fikirler vermektedir.

Tablo 19. Denetimli Serbestlik Hizmetinden Faydalanılan Zaman Diliminde Karşılaşılan Güçlükler

	n	%
Yalnızlaştığımı düşünüyorum	442	21.1
Dışlandığımı düşünüyorum	369	17.6
Sosyal yaşama uyum sorunu yaşadım	451	21.5
Fırsatlara erişim konusunda eşit haklara sahip olmadığımı düşünüyorum	536	25.6
İş bulamama	583	27.9
Kalacak yer (barınma) sorunu yaşadım	185	8.8
Herkes suçlu gözüyle bakıyordu	498	23.8
Psikolojik sorunlar yaşadım	734	35.1
İnsanlarla iletişim kurmakta zorlandım	286	13.7
Yeni arkadaşlıklar kurmada güçlük yaşadım	302	14.4
Aile ilişkilerim bozuldu	613	29.3
Evliliğimde problemler yaşadım	381	18.2
Ev kiralamada sorunlar yaşadım	247	11.8
Önceden benimle görüşen kişilerin bazıları artık eskisi gibi görüşmüyorlar	469	22.4
Çoğu zaman mahkumiyetimi saklamak zorundakalıyorum	1043	49.8
Kendime güven sorunu yaşıyorum	275	13.1
Sağlıkla ilgili problemler yaşıyorum	351	16.8
Sosyal güvenceyle ilgili sorunlar yaşıyorum	359	17.2

Hükümlülere ilişkin öne çıkan diğer bir sorunsal, hükümlü bireylerin suçluluk ve utanma duygularının ağırlığı ile kırılanlaşmış benliklerini, damganın itibardan düşüren etkilerine karşı korumaya çalışmaktır. Damganın idaresi meselesi, hükümlü bireylerin, damgasını gizlemek şeklinde geliştirdiği stratejisinde somutlaşmaktadır. Bu strateji ile işsizlik sorunsalını birlikte ele almak gerekir. Aynı zamanda bu strateji, hükümlülerin iş piyasasında kalma süresini uzatmaya çalıştıklarını da gösterir. İşte kalabilme süresini uzatma koşulu, ancak hükümlülük konumunun dışına çıkabilmeyi başarabilmekle mümkün olabilmektedir. Diğer taraftan bu strateji, hükümlüler açısından, toplumsal etkileşim dinamiği içerisinde gerçekleşen her karşılaşmanın aslında risk, belirsizlik ve kaygı içerdiğini açıklar. Ayrıca dışlanmanın söylemsel boyutunu da vurgulayan bir unsur olarak damganın; bireyi kaygılı, kırılan ve güçsüz bir konuma ittiğini gösterir. Nitekim, hükümlülerin psikolojik destek ihtiyacını ortaya koyan bilgilerden de bu durum tespit edilebilmektedir. Bu bağlamda hükümlülük durumunun, yeni yoksulluğun dışlayıcı ve damgalayıcı içeriğini açığa çıkaran ve yeniden üreten bir unsur olarak belirdiğini ileri sürmek mümkündür.

Kuşkusuz, kapanmayla birlikte toplumsal ilişkilerinde kopuşlar yaşamış hükümlülerin, toplumsal etkileşim süreçleri içinde benliklerini yeniden inşa etmeleri beklenen bir durumdur. Hükümlü benliğin yeniden inşası, gündelik hayatın etkileşim ortamında farklı toplumsal bağlamlarda benliğin nasıl perfore edildiği ve etkileşimin benliği nasıl yeniden oluşturduğuna (Goffman, 2009) bağlı olarak şekillenir. Her etkileşim alanı bir toplasmalar alanıdır. Etkileşim tarzlarımız karşılaşmaları oluşturur ve gündelik hayatın etkileşim ortamında her karşılaşma benliği yeniden kurmaktadır (Goffman, 2018). Hükümlünün, dâhil olmaya çalıştığı toplumsal etkileşim ortamında benliğini bir performans

gibi nasıl gerçekleştirdiği kadar, bu performansın, karşılaşmalara girdiği diğerleri tarafından nasıl algılandığı ve yorumlandığı da benliğin inşasında etkilidir. Dışlanma; damgaya ilişkin geliştirilen, kültürel kodlar ve değerler sisteminden de beslenen söylemlerin içeriğiyle ve aktarılma biçimleriyle yakından ilişkilidir. Bu bize, damganın, sabit bir niteliğinin olmadığını ve toplumsal ilişkilerin ve etkileşimlerin içinde dönüşebildiğini gösterir (Goffman, 2014). Benzer şekilde Becker'in (2013) öteki olarak tanımladığı "harici" (outsiders) ve Goffman'ın (2014) "damga" olarak kavramsallaştırdığı durum, itibarsızlaş(tırıl)mış benliğin etkileşim pratiklerinde işler halde bulunan ve her an karşılaştıkları bir risktir. Becker'in (2013, s. 25) de belirttiği gibi, beklenen kuralı/kuralları ihlal eden bir "sapkın" ya da "öteki" olan "harici"; toplumun çoğunluğuna hâkim olan normların ihlalcisi olmak konusunda güvenilmeyecek biridir. Bir kişinin "ne kadar 'harici' olduğu da duruma bağlı olarak farklılaşabilir." İş piyasasının toplumsal etkileşim bağlamı içinde bu farklılaşmalar, taktik ve stratejileri de içeren performansın niteliğine, damgasını kapatmak/gizlemek şeklinde yaratılan izlenime ve iş piyasasının farklı konumlarında yer alan aktörler tarafından izlenimin algılanma ve yorumlanma biçimlerine bağlı olarak şekillenir ve gerçekleşen her karşılaşmada benlik yeniden inşa edilir. Hükümlülerin istihdam durumları, beklentileri, iş bulmada ve iş yaşamında karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin bilgileri, toplumsal etkileşim ortamında gerçekleşen karşılaşmaların ve benliğin idaresinin, konunun önemli bir diğer boyutunu oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Benliği temsil ve mobilize eden ilişki ağı/ağlarının niteliği ve damgaya ilişkin geliştirilen söylemler kadar, benliğin kendisi hakkındaki izlenimi idare etme biçimleri de, iş piyasasına eklenmemeyi, işte kalabilme süresini uzatma veya süreçten dışlanmayı etkilemektedir. Dezavantajlı bireylerin ve grupların maruz kaldıkları benzer içerikli sorunları, esnek, güvencesiz ve geçici çalışma rejimi ile borçlan(dırıl)manın ilişkisini ele alan ve aşırı borçluluk durumlarının neden olduğu damgalama olgusuna odaklanan diğer bir örnek çalışmanın (Kart, 2015b) sonuçları da göstermektedir. Geçici, düzensiz ve korunaksız bir statüde çalışmak ve işsizlik tehdidi, iş piyasasında dezavantajlı konumda yer alanlar açısından borçlanmayı yaşamı sürdürülebilir kılmamanın bir stratejisi haline getirmektedir. Yoksul bireylerin/grupların borçlar karşısında, borcu borçla kapatmak şeklinde geliştirdikleri strateji, işçinin geri ödeme imkânını ortadan kaldıran ve idare edilmesi neredeyse mümkün olmayan borç miktarlarına ulaşılmasına yol açmaktadır. İşçinin eklenmediği/eklenmeye çalıştığı enformel ilişki ağı/ağlarının etkileşim ortamı, işçinin/işçilerin borçluluk durumlarını bir biçimde görünür kılmaktadır. İş piyasasının farklı konumlarında yer alan aracı aktörlerin ilişki ağına eklenmeye çalışan dezavantajlıların aşırı borçluluk durumları, iş sürecinde işveren açısından istediği çalışma koşullarını dayatma noktasında yönetsel bir stratejiye dönüşebilmektedir. İşçinin borçlanma nedeni/nedenleri, işin rasyonalitesine uygun davranma/davranmama, duygusal, bilişsel ve bedensel dışavurumları; işçinin işte kalma süresini belirleyebilmekte hatta eriştiği işi/işleri kaybetmesine dahi neden olabilmektedir. Örneğin, işçinin aşırı borçluluk durumundan dolayı, "dolandırıcı", "sahtekâr" şeklinde damgalayıcı söylemlerle konumlandırılması, eklenmeye çalıştığı iş piyasasından dahi dışlanmasına neden olabilmektedir. İşverenlerin beklentileriyle uyumlu, işin gerektirdiği kabul gören davranış örüntülerini sergilemek yönünde bir strateji geliştirmek, iş piyasasında geçici/gündelik işçi konumunda varlık göstermesine imkân verebilmektedir. İş sürecinde, "çalışma ekibine uyum sağlamak", "sakin ve hızlı çalışmak", "çalışma zamanı, ücret gibi çalışma koşullarına itiraz etmemek", şeklinde tezahür eden benlik sunumları; iyi bir performansın belirleyici unsurları olarak işlev

görmektedir. “Moral bozukluğu”, “içine kapanma”, “genelde sınırlı olma”, “kendini ezik hissetme”, “kaygı”, “gerginlik”, “bıkkınlık” ve “tedirginlik hali”, “iş ekibinden uzaklaşma/kaçma”, “sık sık iş ekibini değiştirme”, “aldırmaz, sınırlı, dikkatsiz ve dalgın olma halleri”, “bazı durumlarda kent değiştirme”, “kendini işe verememe” şeklinde tezahür eden duygusal, bilişsel ve davranışsal dışavurumlar, işin verimliliğini olumsuz etkileyen unsurlar olarak görülmektedir. Benzer sonuçları, yoksulları, dışlanmanın bütün boyutlarıyla marjinalleşmenin ve illegalleşmenin sınırına getiren süreci yoksulluk, işsizlik ve borçlanma olgularının birbirlerini karşılıklı üreten ilişkisi içinde ele alan diğer bir alan çalışması da (Kart, 2015a) ortaya koymaktadır. İşgücü piyasasına içerme koşulu ancak geçici/gündelik işçi konumunda varlık gösterebilmeye mümkün olan çalışan yoksullukların, aşırı borçluluk durumları yoksulları, giderek işveren, taşeronun, dayı başının ve çavuş olarak tanımlanan iş sağlayıcı kişi ve kuruluşların insafına terk etmektedir. Enformel sosyal ağları içerisinde borçlu olarak etiketlenmek, yoksulu, kendini güvende hissettiği sosyal ağlarının içerisinde bile değersizliğe, yalnızlığa ve dışlanmışlığa maruz bırakmaktadır. Çalıştığı halde yoksulluğu giderek derinleşen yoksullar, “yetersiz, eksik ve düzensiz ödenen ücrete”, “uzun çalışma saatlerine” ve “güvencesiz” çalışma koşullarına koşulsuz uymak zorunda kalmaktadırlar.

Benzer şekilde hükümlülük etiketi (damga), hükümlülerin toplumsal sistemle yeniden ilişkilene ve kimliklerini/benliklerini yeniden inşa etme olanaklarını kısıtlamakta ya da ortadan kaldırmaktadır. Bu anlamda bulgular; hükümlülük etiketinin bir dışlanma unsuru olduğunu vurgulamaktadır. Buna karşın benliğin idaresinin, farklı toplumsal bağlamlarda dahil olunan her etkileşimde yeniden oluşan daha parçalı ve homojen olmayan unsurlara işaret ettiği akıldaki tutulmalıdır. O halde kimliğin/benliğin yeniden inşasının; bireylerin yatkınlıkları, nitelikleri, deneyimleri, toplumsal değerlerle ilişkilene süreçleri, ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye türlerini biriktirebilme olanakları, günü kurtarmaya dönük stratejileri ve gelecek tahayyüllerine bağlı olarak farklılaşabileceğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla dışlanmanın bir unsuru olarak damgayı, sabit bir durumdan ziyade bir süreç olarak değerlendirmek; hükümlünün istihdam olanaklarına erişme ve toplumsal etkileşim süreçlerine dahil olma biçimlerine bağlı olarak benliğinin yeniden kurulacağını söylemeyi olanaklı kılmaktadır.

SONUÇ

Yukarıda yer alan hükümlülere ilişkin bilgiler; hükümlünün yanı sıra aile ve arkadaş çevresinden oluşan ilişki ağı/ağlarının çok boyutlu yoksunluk ve dışlanma süreçlerine maruz kaldıklarını söyleyebilmemize imkân tanımaktadır. Hükümlülerin, sosyo-ekonomik niteliklerini, suça yönelme nedenlerini, karşı karşıya kaldıkları sorunları ve beklentilerini içeren bilgilerden, yoksulluğun kalıcı, derin ve umutsuz niteliklere doğru dönüştüğünü gözlemek mümkündür. Kentin yeni yoksulları genç yaş grubu hükümlülerin sorunları, yoksulluğun kronik bir hale dönüşen belirtileridir. İşsizlik, enformel sektördeki iş olanaklarına dahi sınırlı erişim ya da erişememe, sosyal, ekonomik ve kültürel sermaye birikiminden yoksunluk, düşük gelir düzeyi ya da gelirden yoksunluk, düşük eğitim düzeyi ve bu sosyo-ekonomik koşullara hükümlülüğün (damganın) eklenildiği bir durum, dışlanmanın bütün boyutlarda tezahür ettiğini göstermektedir. Bu tezahürlerin, potansiyel sınıf-altı varlığına ilişkin emareleri daha fazla belirgin hale getireceğini öngörmek mümkündür. Yeni yoksulluk durumunun dışlanma, damgalanma, ötekileştirme ve mekânsal ayrışma ve yoğunlaşma biçimindeki belirtilerinin, eğitim, sağlık hizmetlerine

erişememe, kentsel kolektif tüketim ilişkilerine ve kamusal hizmetlere eklenememe gibi dolaylı etkileriyle birlikte değerlendirilmesi gerekir.

Konunun dikkate alınması gereken bir diğer boyutu, toplumsal içermeyi olanaklı kılacak sosyal politika ve programların içerikleridir. Yurttaşlık hakları ekseninde geliştirilecek yaklaşımlar önem arz etmektedir. Yoksulluk ve dışlanma olguları yapısal nedenleri ve kaynakları bakımından dünya genelinde benzer sorunları görünür kılmaktadır fakat bu sorunların, ulusal sosyo-ekonomik ve sosyo-politik bağlama göre farklılıklar içerdiğini ve içerebileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Bu bakımdan ulusal ölçekte sosyo-ekonomik politikalar ve yurttaşlık hakları temelinde gerçekleştirilecek sosyal yardım politikaları özel bir öneme sahiptir. Yoksulluğun dışlayıcı etkilerinin, bu politikaların içeriğine ve politikaların pratikte uygulanma biçimlerine bağlı olarak derinleşebileceğini ya da azalabileceğini söylemek mümkündür. Bireyleri suça yönelten, suçu, toplumsal değer ve normlardan sapma eylemini besleyen sosyo-ekonomik ve toplumsal zeminin, her ülkenin hatta kentlerin sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamına göre farklılık gösterebileceğini öngörmek, ceza yöntemlerini ve uygulamalarını kamu yararına daha işlevsel hale getirecektir. Suçu önlemeye yönelik geliştirilecek politikalarda, suçun beslenme kaynaklarını ve yapısal unsurlarını dikkate almak, toplumsal içirme açısından daha etkili sonuçlar üretecektir.

Yukarıda daha ayrıntılı yer verilen açıklamalardan da görüleceği üzere, genç yaş grubu hükümlülerin sorunları ve beklentileri, iş piyasasına içermeye yönelik uygulamaların önemini vurgulamaktadır. İş piyasasına eklenmek her zaman erişilen işin/işlerin nitelikli, düzenli ve sürekli olduğu anlamına gelmemektedir. Bu açıdan, toplumsal içermenin imkânları ile nitelikli ve sürekli iş/işlere erişim olanakları arasındaki bağlantı iyi kurgulanmalıdır. Nitelikli ve sürekli iş/işlere erişimin sağlayacağı olanakların, ekonomik ve toplumsal ilişkilere içermenin imkânlarını yaratacağı, öngörülebilir bir sonuçtur. Konunun dikkate alınması gereken bir değer önemli boyutu, kentin yeni yoksulları için formel/kurumsal desteğin giderek ortadan kalkması ya da yetersizliğidir. Enformel ağın/ağların dayanışma, güven ve özveri içeren ilişkilerin varlığını sürdürebilecek olanaklardan giderek uzaklaşması, formel/kurumsal desteklerin önemini daha da belirgin hale getirmektedir.

Konuya ilişkin bir diğer husus, suç davranışı, eğilimi ve eyleminin neden olduğu damgalanmadır. Damganın dışlayıcı bir unsur olarak mevcut çoklu sorunlara eklenmesi, suça yönelme ve suç tekrarı açısından her zaman bir risk oluşturmaktadır. Bu açıdan, yeni cezalandırma yaklaşımına uygun, gerekli görülen ve uygulanan cezalandırma yöntemlerinin ve toplumsal bütünleşmeye yönelik kurumsal hizmetlerin, damgalı bir benliğin, kopma yaşadığı toplumsal ilişkilerinde aidiyet ve değer duygusunu yeniden inşa edebileceği, dışlanmışlık duygusu ile başa çıkabileceği imkânları sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir. Suç türleri arasında madde bağımlılığının en yüksek oranda belirmesi ve tahmin edileceği üzere meselenin tıbbi boyutu, önleyici, tedavi edici ve destekleyici hizmetlerin önemini ortaya koymaktadır. Altının çizilmesi gereken diğer bir mesele, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine erişim ve erişimi mümkün kılacak olanakların önemiyle ilgilidir. Yurttaşlık hakları temelinde sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik hizmetlerinin tanımlanması ve uygulanması konularında merkezi ve yerel kurumsal düzeyde geliştirilecek profesyonel iş birliğinin, daha etkili politikaların uygulanmasında katkıyı artıracığı açıktır. Sivil toplum kuruluşlarının da dahil olabileceği kurumlar arası profesyonel

iş birliğinin tutarlı bir şekilde sürekliliği; mesleki kurslar, danışmanlık ve eğitim alanlarını da içermelidir. Eğitim programlarının kamu yararı, vatandaşlık hakları ve sosyal hakların önemini vurgulayan içeriği, çok boyutlu dışlanma süreçlerini azaltmada yaratacağı etkiler bakımından dikkate alınması önemli bir diğer konudur.

SUMMARY

The phenomenon of new poverty appears as 'multidimensional' with many forms of exclusion and deprivation and is becoming more persistent. In this study, new poverty is discussed in a relational context with the social exclusion approach which emphasizes the structural sources and components of poverty, deprivation, and exclusion. New poverty and social exclusion are interactive and mutually complementary notions as an expression of interwoven procedural situation. Causes of poverty, deprivation and social exclusion are addressed in a critical and holistic approach by means of social exclusion concept and obstacles behind social integration are discussed with definite elements of social structure in which individuals and groups are involved. In this study which aims to analyze some new characteristics of poverty which becomes apparent mostly through exclusion and stigmatization, conviction is considered both as a multiple manifestation of poverty and exclusion and an element of social exclusion. Conviction in this study indicates individuals who stand on a slippery and unclear base; carry heavy, permanent, and desperate impacts of poverty on every aspect of their lives; are faced with the risk of ever exclusion adding to the existing problems of stigma and therefore don't have the chance to be socially integrated. Conviction as a concentrated form of multiple disadvantageousness differentiate experiences of victimization and exclusion on intensity and violence basis, which signifies that social exclusion is a multi-faced complicated process. In this way, conviction as a deepened form of poverty and exclusion enables us to explain its features apparent with multi-dimensional deprivations beyond definitions in such economic terms as income. On the other hand, conviction draws the attention to various problems and social positions arising from poverty and exclusion. Besides that, it allows us to reveal the potentials of stigma as an element of exclusion and which could reproduce multi-dimensional deprivations. Within this context, findings of a TÜBİTAK supported project numbered 114K569 are used. For evaluations based on convicts/inmates (convicted individuals whose punishment is definite as a result of a crime she/he committed); 2560 convicts without any criteria based on age, gender, education and type of crime participate to a structured survey with multiple choice questions in Antalya Probation Office between the years of 2014 and 2016. This study can be considered as one of the comprehensive studies in terms of the number of convicts involved. According to the findings of that research, some aspects of new poverty are discussed. New faces of poverty which appears as multiple deprivations, exclusion and stigmatization are discussed through relevant literature and present findings of the study which are evaluated on the context of new poverty. Some field studies in different countries relevant to the topic are involved in assessment process as a theoretical discussion is carried out within the context of relevant literature. This study which is an attempt to understand new faces of poverty therefore aims to approach such concepts as exclusion and stigma in regard to individuals and groups with multiple disadvantages; discuss the possibilities of social integration by making some predictions, as well. Aforementioned subjects are analyzed within these themes as "network(s) of relation as an element of social exclusion and

inclusion”, “processes of exclusion and inclusion in labor market”, “stigma as an element of social exclusion”.

Considering the findings of the study, it is observed that convicts have low income and low education level. Among the convicts, %93,4 is male; %44,9 is single and young convicts are the majority. A comparison based on their income level before and after conviction is made and a significant difference is not found. This finding about their income levels points to important hints regarding the situation of poverty they are in. Crimes related to drug addiction are fundamental problems among types of crime and they also have an impact on repetition of a crime. Besides drug addiction, injury and robbery are striking, as well. Findings about the reasons behind committing a crime have important signs of new faces of poverty. When convicts’ traits, socioeconomic situations, crime repetition and reasons for committing a crime are evaluated in an interrelated way, it is possible to say that convicts’ network of family and friends who are also their informal web of relations experience exclusion and that base of relationship have the potential to reproduce poverty and exclusion. The indicators of that situation are youth crime (particularly the age of 25 and below), income levels and the fact that family and friends are being referred among the reasons of committing a crime. Youth crime has also signified the characteristics of economic, cultural, and social opportunities convicts’ family and friends have and solidarity patterns they could provide for. Informal networks of relations including convicts’ family and friends in particular reveal that poverty is concentrated on the household and becoming persistent and chronic. It is possible to consider findings regarding youth crime (especially when it is at the age of 25 and under 25, low education levels, unqualification/under qualification and drug addiction as evidence of the fact that multiple deprivations appear persistent. Informal networks of relation in convicts’ lives take an important place for accessing job, income, economic and social resources, and facilities; providing emotional support and rehabilitating the sense of worth they have lost in terms of solidarity network they have produced. However, it is useful to analyze that finding together with the fact that solidarity patterns formed with multiple deprivations, exclusion and stigma and convicts’ not being able to reach formal institutions or benefit from them in a limited way. When the characteristics, scope and functions of convicts’ relationship networks are discussed in regards to forms of capital, it is observed that relationship networks lack in possibilities which decrease the risk of social exclusion or prevent concentrated poverty. The main element that can contribute to relations of solidarity in terms of income, job and emotional support is family and social circle of convicts who are devoid of any access to formal/informal opportunities or having limited access. Stigma of conviction not only contains negative impacts including disadvantaged individuals’ and groups’ existing web of relations but also reproduce the conditions that exclude them from their existing webs. Therefore, it is possible to say that the situation of being convicted reveals the exclusionary and stigmatizing characteristic of new poverty. Findings about convicts’ positions in working life emphasize that stigma is an element of exclusion in terms of the market demands towards their labor force qualifications. That element could cause job loss and have negative impacts on working conditions and accession to job in particular. Findings about convicts’ expectations show that one of the main problems is unemployment as well as temporary, daily, and precarious working conditions. On the outcomes of the study, convicts’ expectations for their access to labor market appear in approximate percentages with regards to all age and education levels. That convicts’ expectations and areas they

aspire to improve themselves imply multi-dimensional exclusion including working life, networks of family and social circle, art and sport activities reveal the multilayered aspect of poverty they are in. It can be anticipated from the findings about the convicts that the situation of being convicted could create or have created damaging impacts on family and social relations including marriage and parental relations adding to problems on economic and social levels. Stigma of conviction restrict or prevent their potentials to reengage to social system and recreate their identities/personalities. Findings in that sense emphasize that stigma of conviction is an element of social exclusion.

In conclusion, findings about the convicts indicate that both the convict and the convict's web of family and social circle are exposed to multidimensional deprivation and exclusion processes. It could be observed from the findings about convicts' socioeconomic characteristics, their reasons for committing a crime, their problems, and expectations that poverty turns into a permanent, deep, and desperate situation. Unemployment, restricted access or not having access to job opportunities, lack in social, economic and cultural capitals, low-income levels or deprivation of income, low education level in addition to the situation of conviction (stigmatization) reveal that exclusion appears in all aspects. It is possible to predict that these manifestations make the evidence in regard to the possibility of underclass more distinct. Such evidence of new poverty as exclusion, stigmatization, othering, spatial exclusion and concentration should be evaluated together with its indirect impacts such as not having access to education and health facilities; not being involved in civic collective consumption and public service. The other aspect of the topic that should be taken into consideration is the content of social policy and programs which make social integration possible. Considering the reasons behind crime and its structural elements in developing policies to prevent crime will produce more effective results in regard to social integration. It is a predictable outcome that the access to qualified and permanent jobs will create opportunities for integration in terms of economic and social relations.

Teşekkür

Yürütücülüğünü Gönül Demez'in yaptığı ve araştırmacısı olarak görev aldığım, Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde gerçekleştirilen ve TÜBİTAK tarafından desteklenen 114K569'nolu, "Yeniden Sosyalleşme ve Toplumsal Bütünleşme Süreçleri: Denetimli Serbestlik Altındaki Bireyler Örneği" başlıklı proje, yeniden sosyalleşme ve toplumsal bütünleşme bağlamında, "denetimli serbestlik uygulamasını" araştırma konusu yapmıştır ve projede, Türkiye'de denetimli serbestlik uygulama süreci ve dinamikleri ele alınmıştır. Gönül Demez, Elife Kart, Meral Timurturkan, Cihan Ertan, Selim Cankurtaran ve Salih Aktin'in destek ve katkılarıyla gerçekleştirilen araştırma, Ekim 2017'de Bağlam Yayıncılık tarafından, "Denetimli Serbestlikte Yeniden Sosyalleşme: Suç ve Dezavantajlılığın Sosyolojisi" başlığıyla basılmıştır. Bu makalede faydalanılan bulgular, söz konusu araştırmaya ve kitaba dayanmaktadır (Demez vd., 2017). Desteklerinden dolayı TÜBİTAK'a ve bu makale için burada isimleri anılan tüm katkı sunanlara, araştırma ve kitabın ortaya koyduğu bulgulardan bu makalede yararlanmama izin verdikleri için teşekkür ederim.

Makale Bilgileri

Etik Kurul Kararı:	Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Kararı (Onay numarası: 67072230/16 24.04.2014)
Katılımcı Rızası:	Gönüllülük esas alınmıştır.
Mali Destek:	TÜBİTAK 3001 Başlangıç Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları:	Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

Article Information

Ethics Committee Approval:	Research and Publication Ethics Committee (Approval number: 67072230/16 24.04.2014).
Informed Consent:	Voluntarily participation.
Financial Support:	TÜBİTAK Starting R&D Projects Funding Program
Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Copyrights:	No material subject to copyright is included.

KAYNAKÇA

- Atkinson, R. (2000). Combating social exclusion in Europe: The new urban policy challenge. *Urban Studies*, 37(5-6), 1037-1055. <https://doi.org/10.1080%2F00420980050011226>.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar*. (Ü. Öktem. Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Becker, H. S. (2013). *Hariciler (Outsiders): Bir sapkınlık sosyolojisi çalışması*. (L. Ünsaldı & Ş. Geniş. Çev.). İstanbul: Heretik Yayınları.
- Bhalla, A. & Lapeyre, F. (1997). Social exclusion: Towards an analytical and operational framework. *Development and Change*, 28(3), 413-433. <https://doi.org/10.1111/1467-7660.00049>.
- Bhalla, A. S. & Lapeyre, F. (2004). *Poverty and exclusion in a global world*. New York: Palgrave Macmillan Press.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. G. Richardson (Ed.) *Handbook of theory and research for the sociology of education* içinde (s. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Buck, N. (1996). Social and economic change in contemporary Britain: The emergence of an urban underclass? E. Mingione (Ed.). *Urban poverty and the underclass: a Reader* içinde (s. 275-297). Oxford: Blackwell.
- Buğra, A. & Çağlar, K. (2003). *Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi*. Ankara: UNDP.
- Byrne, D. (2005). *Social exclusion*. Maidenhead: Open University Press.
- Castel, R. (2000). The roads to disaffiliation: Insecure work and vulnerable relationships. *International Journal of Urban and Regional Research*, 24(3), 519-535. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00262>.
- Castel, R. (2003). *From manual workers to wage laborers: Transformation of the social question*. (R. Boyd. Çev.). London: New Brunswick.
- Demez, G., Kart, E., Timurturkan, M., Ertan, C., Cankurtaran, S. ve Aktin, S. (2017). *Denetimli serbestlikte yeniden sosyalleşme*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Erder, S. (1995). Yeni kentliler ve kentin yeni yoksulları. *Toplum ve Bilim*, (66), 106-121.
- Erder, S. (2013). *İstanbul'a bir kent kondu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Goffman, E. (2009). *Günlük yaşamda benliğin sunumu*. (B. Cezar. Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve L. S. N. Ağırnaslı. Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Goffman, E. (2018). *Karşılaşmalar: Etkileşim sosyolojisinde iki çalışma*. (S. Çalıcı. Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Gorz, A. (2001). *Yaşadığımız sefalet, kurtuluş çareleri*. (N. Tatal. Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Graffam, J., Shinkfield, A. J. & Hardcastle, L. (2008). The perceived employability of ex-prisoners and offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 52(6), 673-685. <https://doi.org/10.1177%2F0306624X07307783>.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: University Press.

- Işık, O. & Pınarcıoğlu, M. M. (2001). *Nöbetleşe yoksulluk: Gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kart, E. (2015a). Yoksulluğun mekânlarında borçluluğun ve 'borçlu'nun üretilişi. A. Rıza Güngen & Ü. Akçay (Ed.). *Borçlan(dır)ma ve Türkiye'de borçluluk*. Praksis, (38), 155-179.
- Kart, E. (2015b). Other faces of being an 'indebted worker' in subcontracted employment relationships: Stigmatization, vulnerability and acquittal. *Eurasian Journal of Anthropology*, 6(2), 53-64. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/808164>.
- Kart, E. (2016). İstihdam ilişkilerinin taşeronlaşmış formları ve 'aracı' aktörleri: İnşaat sektöründe ustabaşılar. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), 225-25. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223097>.
- Kaygalak, S. (2001). Yeni kentsel yoksulluk, göç ve yoksulluğun mekânsal yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi örneği. *Praksis*, (2), 124-172.
- Lambert, S. & E. Waxman (2005). Organizational stratification: Distributing opportunities for work-life balance work and life integration, *Organizational, Cultural, and Individual Perspectives*, 103-126.
- Mingione, E. (1996a). Urban poverty in the advanced industrial World: Concepts, analysis and debates. E. Mingione (Ed.). *Urban poverty and the underclass a reader* içinde (s. 3-40). Oxford: Blackwell.
- Mingione, E. (1996b). Conclusion. E. Mingione (Ed.). *Urban poverty and the underclass: a reader* içinde (s. 370-384). Oxford: Blackwell.
- Percy-Smith, J. (2000). Introduction: the contours of social exclusion. J. Percy-Smith (Ed.). *Policy responses to social exclusion: Towards inclusion* içinde (s. 1-22). Buckingham: Open University Press.
- Reutter, L. I., Veenstra, G., Stewart, M. J., Raphael, D., Love, R., Makwarimba, E. & McMurray, S. (2006). Public attributions for poverty in Canada. *The Canadian Review of Sociology and Anthropology*, 43(1), 1-22. <https://doi.org/10.1111/j.1755-618X.2006.tb00852.x>.
- Room, G. J. (1999). Social Exclusion, solidarity and the challenge of globalization. *International Journal of Social Welfare*, 8(3), 166-174. <https://doi.org/10.1111/1468-2397.00080>.
- Sapancı, F. (2005). AB'nde sosyal dışlanma sorunu ve mücadele yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*, 3, 51-106.
- Shivy, V. A., Wu, J. J., Moon, A. E., Mann, S. C., Holland, J. G., & Eacho, C. (2007). Ex-offenders reentering the workforce. *Journal of Counseling Psychology*, 54(4), 466. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-0167.54.4.466>
- Silver, H. (2007). The process of social exclusion: the dynamics of an evolving concept. *Chronic Poverty Research Centre Working Paper*, (95).
- Timurturk, M., Demez, G., Kart, E., Ertan, C., Cankurtaran, S. & Aktin, S. (2017). 'Hükümlü' olmanın sosyal tezahürleri: Sosyal dışlanma, damga ve suç. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 138-157. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/346403>.
- Toksöz, G. (1999). *Gelişmiş ülkelerde işsizlik üzerine güncel tartışmalar*. Ankara: İmaj Yayıncılık.

- Tosi, A. (1996). The excluded and the homeless: The social construction of the fight against poverty in Europe. *Urban Poverty and the Underclass: A Reader*. (Ed. Enzo Mingione), Blackwell: 83-104.
- Visher, C., Debus, S., & Yahner, J. (2008). *Employment after prison: a longitudinal study of releasees in three states*. Washington, DC: Urban Institute.
- Wacquant, L. J. & Wilson W. J. (1989). The cost of racial and class exclusion in the inner city. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 501(1), 8-25.
- Wacquant, L. J. (1996). Red belt, black belt: Racial division, class inequality and the state in the French urban periphery and the American ghetto. E. Mingione (Ed.). *Urban poverty and the Underclass: a reader* içinde (s. 234-274). Oxford: Blackwell.
- Wacquant, L. J. (2011). *Kent paryaları: İlleri marjinalliğin karşılaştırmalı sosyolojisi*. (M. Doğan. Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Wilson, W. J. (1987). *The truly disadvantaged: The inner city, the underclass, and public policy*. Chicago: University of Chicago.
- Wilson, W. J. (1999). When work disappears: New implications for race and urban poverty in the global economy. *Ethnic and Racial Studies*, 22(3), 479-499. <https://doi.org/10.1080/014198799329396>
- Yılmaz, B. (2008). Türkiye’de sınıf-altı: Nöbetleşe yoksulluktan müebbet yoksulluğa. *Toplum ve Bilim*, (113), 127-145.